

Datum
2019-10-31

Dnr
2257-2017
Ert Dnr

Mottagare
Regeringskansliet
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Handläggare
Per Olsson
Avd. för havs- och vattenförvaltning
per.olsson@havochvatten.se

Direkt
010-698 62 90

Redovisning av Havs- och vattenmyndighetens vägledande strategier för arbete med kulturmiljöfrågor

1. Sammanfattning

Havs- och vattenmyndigheten arbetar för en hållbar utveckling genom att verka för bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav samt en hållbar förvaltning av fiskeresurserna för att uppnå generationsmålet och de miljö kvalitetsmål som riksdagen har fastställt. För myndighetens uppdrag finns det flera samverkansområden med framför allt Naturvårdsverket, och denna redovisning utgår ifrån en analys av kulturmiljöer i de limniska och marina områdena av myndighetens ansvarsområde.

Havs- och vattenmyndigheten samverkar, föreskriver, vägleder och finansierar delar av länsstyrelsernas havs- och vattenmiljöverksamhet, där länsstyrelsen ofta gör den ”operativa” regionala verksamheten inom flera områden, särskilt när det berör kulturmiljöaspekter.

Människans nyttjande av vattenområden, vattenmiljöer och vattenresurser, d.v.s. vårt kulturarv och kulturmiljöer, är och har under lång tid varit omfattande och påverkande inom stora delar av landet. För att nå miljömålen krävs en betydande miljöanpassning av pågående verksamheter, att skadade vattenmiljöer restaureras och att vattenvårdande insatser genomförs för att på sikt uppnå funktionella akvatiska ekosystem till gagn för en hållbar utveckling och för ett mångsidigt nyttjande. Några samverkande biologiska kulturarv bedöms inte förekomma under vattenytan inom havs- och vattenmiljöerna.

Det finns således en målkonflikt mellan funktionella akvatiska ekosystem och värdefulla kulturmiljöer. Målkonflikten varierar beroende på kulturmiljön, vattenmiljön och vilka åtgärder som behövs för vattenmiljöns ekosystem. Vattenmiljörestaureringar ger störst nytta för ekosystemen, men för att uppnå övriga samhällsintressen kan åtgärderna begränsas till miljöanpassningar. En samlad bild och bedömning av målkonflikten saknas

idag. Efter en översiktlig analys baserad på Riksantikvarieämbetets och länsstyrelsernas vattenrelaterade kulturmiljöinformation, bedömer myndigheten att miljöanpassningen och restaureringen ofta kan genomföras utan att de värdefulla kulturmiljöer eller de nationella kulturmiljömålen påverkas på ett betydande sätt. Avvägningar mellan vattenmiljövärden och kulturmiljövärden görs idag, i huvudsak av länsstyrelserna i olika ärenden och projekt, och behöver fortsätta att utvecklas till en god balans för ett hållbart samhälle.

Baserat på denna kunskap har myndigheten antagit följande strategi för sitt arbete med kulturmiljöfrågor:

➤ *Strategi*

Havs- och vattenmyndigheten ska fortsatt beakta fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer inom sitt arbete med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav samt hållbar förvaltning av fiskeresurserna.

Havs- och vattenmyndigheten ska arbeta för bevarande och återskapande av akvatiska ekosystem så att en hållbar utveckling kan uppnås såväl avseende naturmiljöer som vattenresursnyttjande.

Strategin avser hela Havs- och vattenmyndighetens nationella verksamhetsområde inom vattenförvaltning, havsförvaltning och fiskförvaltning, och bedömer att hänsyn till kulturmiljöer framför allt kommer att beaktas i nedanstående verksamhetsprocesser:

- *Vilka ansvarsområden och operativa frågor inom myndigheten berörs:*
- Havsplaneringen berör kulturmiljöaspekter inom Sveriges territorialvatten och ekonomiska zon samt de kulturmiljöer i kustzonen som kan påverkas av verksamheter till havs
  - Havsmiljöförvaltning omfattar bl.a. havsbottens integritet
  - Vattenförvaltningens föreskrifter och vägledningar
  - Vägledning kring områdesskydd enligt miljöbalken
  - Vägledning kring restaurering av skadade marina respektive limniska miljöer
  - Miljömålsuppföljningen som inkluderar uppföljning och utvärdering av miljötillstånd, trender, styrmedel och åtgärdsarbete för miljö kvalitetsmålen Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag och Hav i balans samt Levande kust och skärgård

- *Hur arbetet med kulturmiljöfrågor inom myndigheten ska utformas och utvecklas:*

Arbetet inom respektive sakområde styrs av olika regelverk med varierande tydlighet om vilka natur- och kulturmiljövärden som bör beaktas. Arbetet behöver utvecklas inom respektive berörd verksamhetsprocess i samverkan med kulturmiljökompetens.

- *Hur lämpliga avvägningar kan göras mot andra politikområden som myndigheten verkar inom:*

Lämpliga avvägningar görs och utvecklas successivt inom befintliga verksamhetsprocesser i samverkan med kompetens från andra organisationer, i syfte att utveckla ett allt bättre kunskapsunderlag. Kulturmiljö ingår i konsekvensbedömningar, både miljöbedömning/MKB och hållbarhetsbedömning samt samhällsekonomiska konsekvensanalyser.

- *Samverkan med andra aktörer som krävs för ett effektivt kulturmiljöarbete:*

Havs- och vattenmyndigheten samverkar i första hand med Riksantikvarieämbetet inom de olika verksamhetsprocesserna, och i de flesta fall även med företrädare för länsstyrelserna.

- *Hur kulturmiljöfrågor kan tydliggöras och uppmärksammas inom befintliga fora för att nå en bättre måluppfyllelse för respektive sektor:*

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna utvecklar, tillgängliggör och förmedlar relevanta kunskapsunderlag, i samverkan med kommunernas kulturmiljökompetens. Underlagen används inom myndighetens olika verksamhetsprocesser.

Relevans för kulturmiljömålen

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Havs- och vattenmyndighetens huvudansvar är att arbeta för ett hållbart samhälle med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav samt hållbar förvaltning av fiskeresurserna. I det perspektivet kommer myndigheten att ta hänsyn till fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer samt ett långsiktigt hållbart nyttjande av havs- och vattenmiljöerna och fiskbestånden som främjar utveckling av framtida kulturarv och kulturmiljöer.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Havs- och vattenmyndighetens arbete leder till många olika samverkansformer kring såväl vattenmiljö som kulturmiljö. Myndigheten arbetar för att utveckla en ekosystembaserad förvaltning från källa till hav.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Havs- och vattenmyndigheten arbetar för att förbättra såväl miljöinformationen om vattenmiljöerna som vattensystemen och enskilda vatten, biotoper och arter, som ett led i att stärka kunskap och upplevelser.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Havs- och vattenmyndigheten arbetar för en helhetssyn på förvaltningen av landskapet för ett hållbart samhälle med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav. Fungerande akvatiska ekosystem innebär en minskad påverkan från pågående och historiskt nyttjande av vattenmiljöerna, d.v.s. vårt kulturarv och kulturmiljöer. I förvaltningen av vattenmiljöerna och vid genomförande av naturvårdande åtgärder ska hänsyn tas till fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer.

Detta beslut har fattats av tjänsteförrättande generaldirektören Maria Hellsten efter föredragning av biträdande avdelningschefen Per Olsson. I den slutliga handläggningen av ärendet har även avdelningschefen Mats Svensson medverkat.

Maria Hellsten

Per Olsson

Innehåll

Redovisning av Havs- och vattenmyndighetens vägledande strategier för arbete med kulturmiljöfrågor	1
1. Sammanfattning	1
2. Bakgrund	6
3. Havs- och vattenmyndighetens uppdrag och arbete med kulturmiljöfrågor	9
4. Havs- och vattenmiljö i förhållande till kulturmiljö	11
5. Hur ser vattenstatus ut i Sverige och vad beror det på	23
5. Kartläggning av vilka av Havs- och vattenmyndighetens verksamheter som har koppling till kulturmiljöfrågor och hur de påverkar de nationella kulturmiljömålen	32
6. Vilka strategier och arbetssätt Havs- och vattenmyndighetens tillämpar idag när det gäller frågor med koppling till kulturmiljöområdet	33
7. Havs- och vattenmyndighetens vägledande strategier för arbete med kulturmiljöfrågor	34
Bilaga 1: Övergripande förvaltningsområden - Översiktlig analys av HaV:s verksamhetsområden relativt kulturmiljömålen	37
Bilaga 2: Havs- och vattenmiljöförvaltning - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen	41
Bilaga 3: Fiskförvaltning - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen	50
Bilaga 4: Kunskap - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen	57
Bilaga 5: Verksamhetsstöd - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen	60
Bilaga 6: Digital utveckling - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen	61
Bilaga 7: Förordningar med instruktioner	62

2. Bakgrund

Havs- och vattenmyndigheten fick i uppdrag av regeringen att utarbeta vägledande strategier för myndighetens arbete med kulturmiljöfrågor (Ku2017/01563/KL). Uppdraget ska rapporteras av respektive myndighet till Regeringskansliet (Kulturdepartementet) senast den 31 oktober 2019.

Syftet med uppdraget är att myndigheten ska utarbeta ett mer samlat och strategiskt förhållningssätt till hur verksamheten påverkar kulturmiljön och bidrar till de nationella kulturmiljömålen och att därigenom skapa bättre förutsättningar att tillvarata den potential som kulturmiljön utgör för ett hållbart samhälle.

I propositionen Kulturarvspolitik (prop.2016/2017:116) redovisar regeringen skälen till uppdraget. Kulturmiljöfrågorna är tvärspektoriella och berör många olika politikområden och verksamheter. Regeringen pekar på kulturmiljöfrågorna som en av grundpelarna i en förnyad kulturarvspolitik och behovet av att inkludera kulturmiljöarbetet tidigt i olika processer. Särskilt lyfter man fram att ett flertal myndigheter har delansvar för kulturmiljön, bl.a. inom miljömålsarbetet, och därför bör vara involverade i och ta ansvar för kulturmiljöns förvaltning och utveckling.

Strategierna ska belysa hur myndigheternas arbete med befintliga uppgifter även bidrar till relevanta nationella kulturmiljömål.

Av strategierna ska framgå:

- Vilka ansvarsområden och operativa frågor inom myndigheten som berörs
- Hur arbetet med kulturmiljöfrågor inom respektive myndighet ska utformas och utvecklas
- Hur lämpliga avvägningar kan göras mot andra politikområden som myndigheten verkar inom
- Det samspel och den samverkan med andra aktörer som krävs för ett effektivt kulturmiljöarbete
- Hur kulturmiljöfrågor kan tydliggöras och uppmärksammas inom befintliga fora för att nå en bättre måluppfyllelse för respektive sektor

I de fall myndigheternas kulturmiljöperspektiv berör miljömålssystemet bör även regeringens beslut (M2015/2633/Mm) om uppdrag att analysera hur myndigheten ska verka för att nå miljömålen och den redovisning som lämnats beaktas.

Nationella kulturmiljömål

Genom beslut av riksdagen (prop. 2012/13:96, bet. 2012/13:KrU9, rskr. 2012/13:273) har nationella mål införts som ska styra de statliga insatserna på kulturmiljöområdet och kunna inspirera och vägleda politiken i kommuner och landsting. Målen för det statliga kulturmiljöarbetet är att främja:

- ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
- människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,
- ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och
- en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen.

Kulturmiljöfrågorna är utpräglat tvärsektoriella och berör många olika politikområden och verksamheter. Det handlar bl.a. om miljömålsarbetet, planer och processer inom såväl den fysiska planeringen, byggande av bostäder och hållbara städer som det lokala och regionala tillväxtarbetet, jord- och skogsbruk, landsbygdsutvecklingen, besöksnäringen och friluftslivet. För att den potential som kulturmiljöfrågorna har att bidra till samhällsbygget ska realiseras krävs att kulturmiljöarbetet inkluderas tidigt i dessa processer och att de instrument som ingår i kulturmiljöarbetet tillämpas effektivt såväl lokalt och regionalt som nationellt. De nationella kulturmiljömålen anger inriktningen för det statliga kulturmiljöarbetet.

För att Sverige ska kunna nå generationsmålet och miljö kvalitetsmålen måste de preciseringar och delar av mål som omfattar kulturmiljövärden uppnås. Naturvårdsverkets årliga uppföljning av miljö kvalitetsmålen och den fördjupade utvärderingen visar dock på fortsatta svårigheter i att få genomslag för kulturmiljöperspektiv. Det gäller bl.a. målen om God bebyggd miljö, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Levande sjöar och vattendrag, Levande skogar samt Ett rikt odlingslandskap. Bland annat framhålls bristande kunskap om kulturmiljövärden och tillgång till kompetens på olika nivåer, brister i planeringsunderlag och avsaknad av tillräckliga resurser samt behov av ökat samarbete mellan myndigheter som förklaringar till att preciseringar i målen inte uppnås. Såväl uppföljningen av som kunskapen om och arbetet med kulturmiljön behöver därför utvecklas i de statliga myndigheternas miljö målsarbete.

Lagstiftning och internationella åtaganden

Enligt kulturmiljölagen (1988:950) är det en nationell, d.v.s. gemensam, angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön och det ansvaret delas av alla.

Vissa kulturmiljöer och kulturvärden skyddas i kulturmiljölagen (1988:950), som innehåller bestämmelser om värdefulla byggnader, fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål. Bestämmelser som rör kulturmiljön återfinns även i andra lagar, bl.a. i miljöbalken (1998:808), plan- och bygglagen (2010:900) och skogsvårdslagen (1979:429).

Genom internationella instrument och konventioner har Sverige också förbundit sig att skydda och främja kulturmiljöer. Det gäller t.ex. Europarådets europeiska landskapskonvention som understryker att landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar och vars mål bl.a. är att främja skydd, förvaltning och planering av landskap. Unescos konvention om skydd för världens kultur- och naturarv och Unescos konvention om tryggheten av det immateriella kulturarvet är två andra centrala konventioner. I Unescos konvention om tryggheten av det immateriella kulturarvet definieras det immateriella kulturarv som sedvänjor, framställningar, uttryck, kunskap, färdigheter – liksom tillhörande tillvägagångssätt, ändamål, artefakter och kulturella miljöer – som lokalsamhällen, grupper och i vissa fall enskilda individer erkänner som en del av sitt kulturarv. Kunskapen ska ha förts vidare från generation till generation och det betonas att den ständigt omskapas av lokalsamhällen och grupper i samspel med omgivningen. Endast sådant immateriellt kulturarv som är förenligt med gällande instrument om mänskliga rättigheter och med de krav som ställs på ömsesidig respekt mellan lokalsamhällen, grupper och enskilda personer och på hållbar utveckling ska beaktas enligt konventionen.

Finansiering

Det statliga kulturmiljöarbetet finansieras i huvudsak genom förvaltningsanslag till Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna samt inom ramen för anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård under utgiftsområde 17.

Definition av kulturarv och kulturmiljö

Riksantikvarieämbetet har i Plattform Kulturhistorisk värdering och urval definierat begreppen kulturarv och kulturmiljö:

Kulturarv avser alla materiella och immateriella uttryck för mänsklig påverkan – till exempel spår, lämningar, föremål, konstruktioner, miljöer, system, strukturer, verksamheter, traditioner, namnskick, kunskaper osv.

Oavsett om det skrivs i obestämd eller bestämd form – kulturarv eller kulturarvet – innefattar det en mångfald av kulturarv. Ibland kan begreppet preciseras för att belysa särskilda delar av samhällsutvecklingen, till exempel det biologiska kulturarvet, det industriella kulturarvet eller modernismens kulturarv.

Kulturmiljö avser hela den av människor påverkade miljön, det vill säga som i varierande grad präglats av olika mänskliga verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan preciseras och avgränsas till att omfatta en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Det kan röra sig om intensivt utnyttjade stads- eller industriområden såväl som extensivt påverkade skogs- eller fjällandskap. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område. Kulturmiljön är en del av kulturarvet.

3. Havs- och vattenmyndighetens uppdrag och arbete med kulturmiljöfrågor

Havs- och vattenmyndigheten bildades den 1 juli 2011 och övertog då ansvaret för havs- och vattenmiljöfrågor från Naturvårdsverket och flertalet fiskerifrågor från Fiskeriverket.

Havs- och vattenmyndighetens verksamhetsområden framgår av förordning (2011:619) med instruktion för Havs- och vattenmyndigheten och i flera andra regelverk, vilket har sammanställts i myndighetens arbetsordning. Myndigheten har därutöver sammanställt vilka miljö- och fiskeregler som styr verksamheten.

Verksamheten är organiserad i en myndighetsövergripande funktion och fem huvudområden: havs- och vattenförvaltning, fiskförvaltning, kunskap, verksamhetsstöd och digital utveckling.

Havs- och vattenmyndigheten är en nationell förvaltningsmyndighet på miljöområdet för frågor om bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav. Myndigheten ska inom sitt ansvarsområde vara pådrivande, stödjande och samlande vid genomförandet av miljöpolitiken och verka för en hållbar förvaltning av fiskeresurserna. Det finns flera samverkansområden med framför allt Naturvårdsverket, men även andra myndigheters ansvarsområden.

Havs- och vattenmyndigheten samverkar, föreskriver, vägleder och finansierar delar av länsstyrelsernas havs- och vattenmiljöverksamhet, där länsstyrelsen ofta gör den ”operativa” regionala verksamheten inom flera områden, särskilt när det berör kulturmiljöaspekter.

Inom flera verksamhetsområden samverkar Havs- och vattenmyndigheten med Riksantikvarieämbetet. Syftet är naturligtvis att göra övergripande bedömningar och avvägningar kring vattenmiljö och kulturmiljö, där det i instruktionerna är tydligt att myndigheterna har olika grundläggande ansvar för verksamhetsområdena. Riksantikvarieämbetet har ansvar för kulturmiljömålen. Båda myndigheterna ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljö kvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås, d.v.s. för vattenmiljöarbetet har myndigheterna samma miljömål att förhålla sig till.

I fiskerilagstiftningen finns ingen direkt koppling till kulturmiljöfrågor, även om frågeställningar kring fiske och kulturmiljö ofta aktualiserats i samband med restaurerings- och fiskevårdsinsatser. De senaste åren har också sambandet mellan bottentrålning och fornlämningar på havsbotten börjat analyseras i samverkan mellan Havs- och vattenmyndigheten, Riksantikvarieämbetet och Statens maritima museer.

För havs- och vattenmiljöfrågorna finns en ganska lång historik av samverkan kring natur- och kulturmiljö mellan Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet. Frågeställningarna har dock i huvudsak varit kopplade till mer generella verksamhetsprocesser, såsom riksintressen, områdesskydd, restaurering och miljöskydd (även i samverkan med Fiskeriverket), och mindre på havs- och vattenmiljön specifikt.

Vattenmyndigheterna initierade och finansierade en samverkan på länsstyrelserna mellan vattenmiljö och kulturmiljö från 2007 för att värdera kulturmiljöer och eventuella avvägningsfrågor. Havs- och vattenmyndigheten har under 2011-2014 finansiellt stött denna verksamhet för att ge ett bättre kunskapsunderlag. Det finns också flera exempel på att faunapassager och biotopvårdsåtgärder vid anläggningar som ska bevaras med hänsyn till allmänna kulturmiljöintressen har finansierats med sakanslag. Utredningar och kunskapsunderlag inför miljöbalksprövningar av sådana åtgärder ska alltid beakta det allmänna kulturmiljöintresset.

Under perioden 2012-2016 hade Havs- och vattenmyndigheten ett regeringsuppdrag, Dialog om vattenkraft och uppställda mål, i vilket Riksantikvarieämbetet deltog på inbjudan av Havs- och vattenmyndigheten. Dialogen har bl.a. utmynnat i ett förslag till nationell strategi för åtgärder i vattenkraften. Metoderna har testats i de fyra pilotvattendragen Luleälven, Dalälven, Nissan och Emån. Syftet har varit att skapa goda förutsättningar för fastställande av miljö kvalitetsnormer och för genomförandet av miljöåtgärder i lämplig ordning, med hänsyn till naturvårdsnytta, energipåverkan och påverkan på kulturmiljövärden. Inom regeringsuppdraget har Riksantikvarieämbetet arbetat med utveckling av en metod för prioritering och bedömning av känslighet när det gäller kulturmiljöer i vattenkraften.

I Havs- och vattenmyndighetens verksamhetsprocesser har ett flertal samarbeten med kulturmiljöfrågor genomförts med Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna, avseende regeringsuppdrag, vägledningar för områdesskydd, restaurering och vattenförvaltning samt förslag till havsplaner. Flera verksamhetsprocesser pågår i samverkan med kulturmiljöskunniga.

4. Havs- och vattenmiljö i förhållande till kulturmiljö

Nyttjande av vatten är en del av kulturarvet och kulturmiljön

Vatten är inte bara livsnödvändigt för människan som biologisk varelse, utan har i alla tider varit en förutsättning för människans levnad och aktiviteter. De viktigaste aspekterna på vatten genom historien är för livsmedel (dricksvatten och mat), hygien och transport. Med samhällets förändring och tekniska utveckling har människan successivt påverkat havs- och vattenmiljöerna allt mer, men det är inte förrän de sista 100-200 åren som man har omdanat stora delar av vattenlandskapet, med stora effekter på vattenkosystemen. Denna omdaning av vattenlandskapet skedde t.ex. mycket tidigare i Romarriket, men förhållandevis sent i Sverige p.g.a. stora vattenresurser men liten befolkningstäthet, lokal ekonomi och långsam samhällsutveckling.

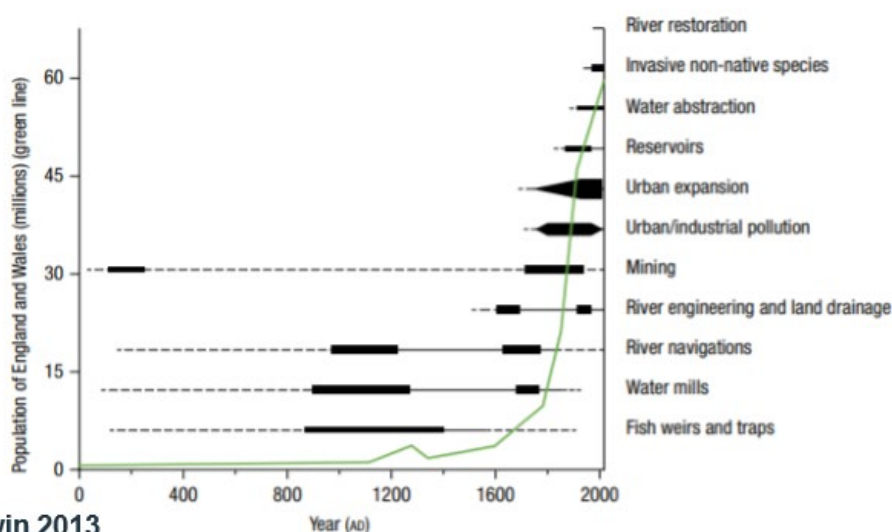
Generellt var det svenska nyttjandet av vatten baserat på den givna resursen och naturförhållandena. Bostäder placerades torrt men med närhet till källa, vattendrag eller sjö och kustvatten. Det präglar fortfarande stora delar av landsbygden, även om skiftena på 1800-talet delvis ändrade det. De flesta tätorter har haft samma utgångspunkter, men senare växt ut på blötare, ogynnsammare marker, vilket idag leder till problem av olika slag. Att man i krigiska perioder har placerat försvarsanläggningar, städer och bosättningar i sjöar och våtmarker i försvarssyfte, med kompletterande omdaning av vattenlandskapet, ändrar inte på den generella bilden. Däremot leder det ofta till olika vattenproblem för den kvarvarande bebyggelsen.

I nedanstående figur, sammanställd för England (Lewin 2013, rapport okänd) men som i grova drag är den samma för Sverige, framgår hur vattenmiljöer och vattenresurser successivt har nyttjats alltmer intensivt under de senaste ca 1000 åren, i takt med befolkningsökning och teknisk utveckling.

Figuren åskådliggör också att det inte är **ett** nyttjande, eller kulturarv, som präglar vattenmiljön, utan att det är **flera** nyttjandeformer som successivt har ackumulerats, förändrats och förnyats över tiden. Exempelvis kan ett mindre fiskeläge, med liten påverkan på vattenmiljön, ha utvecklats till en stad med hamn som omdanat hela den fysiska vattenmiljön, men där

avlopps- och industriutsläpp blev det betydande kulturarvet för vattenresurser och de akvatiska ekosystemen.

Konsekvenserna för de akvatiska ekosystemen och vattenresurserna av detta kulturarv var okänd eller negligerades när dåtidens samhällsutveckling formades, och det är bara under de senaste ca 50 åren som problemen uppmärksammats och åtgärder genomförts.

Figur 1. Lewin 2013 (rapport okänd) har sammanställt nyttjandet av vattenmiljön för England, men som i grova drag är den samma för Sverige. Det framgår hur vattenmiljöer och vattenresurser successivt har nyttjats alltmer intensivt under de senaste ca 1000 åren, i takt med befolkningsökning och teknisk utveckling. Figuren åskådliggör också att det inte är ett nyttjande, eller kulturarv, som präglar vattenmiljön, utan att det är flera nyttjandeformer som successivt har ackumulerats och förändrats över tiden.

Sjömat

Placeringen av bostäder och bebyggelse var oftast kopplat till försörjning, där sjömat var en viktig del för såväl jägarsamhället som jordbrukssamhället, fram till ca 1900-talet. Fisket var olika beroende på naturresursen och styrdes helt av de olika ekosystemen, arter och förekomst.

Sill- och strömmingsfisket har format i stort sett hela kust- och skärgårdsbebyggelsen i Sverige under ca 1000 år (dokumenterat från Bohuslän), d.v.s. de naturliga biologiska variationerna, sillperioderna med stor förekomst av sill då den samlas i mycket stora stim nära kusten, fick stor betydelse för ekonomin inte bara i Sverige utan i många länder. För den medeltida Hansan var sillen, och saltet, en av de viktigaste handelsprodukterna och ekonomiska inkomstkällorna. Sillperioderna

medförde att fiskelägena växte till sig, naturen förändrades då skogen höggs ner för att användas till byggnadsmaterial för bostäder, båtar, material och bränsle, och med fiskberedningen följde stora utsläpp av avloppsvatten som påverkade kustmiljöerna. Effektiviseringen av det storskaliga pelagiska fisket under 1960 - 80-talet decimerade kraftigt sillbestånden i Västerhavet vilket fick stor betydelse för omdaning av yrkesfisket. Det var under denna tidsperiod som nationerna flyttade ut sina fiskezoner och svenskt fiske bland annat förlorade tidigare fiskerättigheter i Nordsjön.

Effektiviseringen av fisket har inneburit att det behövs allt färre fartyg för att fånga samma mängd sill och skarpsill. Parallellt med denna utveckling har beredningsindustrin och transporter effektiviserats och koncentrerats till färre orter och även ofta till hamnar utomlands. Denna utveckling påverkar både kulturarvet och kulturmiljön.

Ett annat belysande exempel på hur kulturarvet formar utvecklingen är torsken i Östersjön, som har försämrats kraftigt. Torskbeståndet påverkar utvecklingen av kulturmiljöer och kulturarvet. Beståndet är svagt och individerna mår allt sämre, samtidigt som andelen stora fiskar blir allt lägre. Orsakerna är många och relaterar till människans påverkan på Östersjöns miljö och dess ekosystem: högt historiskt fisketryck som i dagsläget är relativt lågt, sämre syresituation på grund av övergödning som reducerar torskens möjlighet till lek och slår ut bottenlevande föda för torsken inom stora områden och ett kraftigt ökat antal sälar samt en ökad mängd parasiter. Därtill flera länder som samtliga påverkar ett gemensamt hav och naturresurs/ekosystemtjänst med delvis olika avvägningar mellan bevarande, nyttjande och miljöåtgärder. Frågans komplexitet innebär att det inte finns en enkel förklaring – och inte heller någon snabb eller enkel lösning. Det kraftigt minskade beståndet av torsk har fått till följd kraftigt minskade kvoter för yrkesfisket och till och med fiskestopp samt regleringar av fritidsfisket. Antalet fartyg som bedriver yrkesfiske i Östersjön har reducerats kraftigt och för de kvarvarande är fiskemöjligheterna kraftigt kringskurna. Rika fiskbestånd ger förutsättningar för bevarande och utveckling av ett kulturarv baserat på fisket. Utarmade fiskbestånd leder till motsatsen.

Två andra välkända förhållanden är ål och lax, där fiskbestånden har minskats med 90-95 % p.g.a. människans nyttjande av både fiskresursen och av reproduktions- och uppväxtområden i sjöar och vattendrag. Kulturarvet och kulturmiljöer som uppkommit genom nyttjandet av dessa arter är många, såsom hållristningar, fångstanordningar, ålyngelledare och laxtrappor samt fiskelägen och historisk fisketurism.

Beståndet av ål har minskat med 90 – 95 % beroende på kända och okända miljöfaktorer. Till de kända miljöfaktorerna är miljöpåverkan på vattenkvaliteten, miljögifter, vattenkraftens påverkan på vandringsmöjligheter och dödlighet i turbiner samt fisket. Den kraftiga

reduktionen av ålbeståndet påverkar direkt och indirekt utvecklingen av kulturarvet och kulturmiljön samt tvingar fram lagstiftning för att begränsa fisket.

Bestånden av lax i Östersjön, Atlanten och Väneren har gett upphov till kulturarv och kulturmiljöer såväl på kusten som i vattendragen. Bestånden har påverkats av såväl långväga transporterad miljöpåverkan som nedfall för försurande nederbörd till lokal miljöpåverkan som avloppsvatten från industrier och samhällen, vattenkraftutbyggnad och flottledsrensning samt fisket både i havet och i vattendragen. Utvecklingen av framtida kulturarv och kulturmiljöer påverkas av beståndens utveckling, naturmiljöerna och den lagstiftning som reglerar miljöpåverkan och fisket.

En annorlunda situation men likartad konsekvens avser flodkräftan när signalkräftan introducerades i Sverige. Kräftpesten kom till Sverige redan 1907, men spridningen av pesten och utslagning av flodkräftorna ökade dramatiskt efter att resistent men smittbärande signalkräftar från Nordamerika sattes ut i stor skala under 1960- och 1970-talen. Idag finns signalkräftar i stora delar av landet och mer än 95 % av de ursprungliga bestånden av flodkräfta har försvunnit och arten är idag rödlistad som akut hotad.

Bergslag och mineralhantering

Nyttjandet av sten och metall är urgammalt, och man har bränt sjömalm och röd jord redan på järnåldern. Bergsbruket började i slutet av järnåldern (Falugruva) utökades under medeltiden och blev betydande under 1500- till 1800-talet. Bergsbruket och hyttorna krävde såväl vatten som energi, vilket ledde till omfattande avskogning, dämning och avledning av vatten och föroreningar, allt med stor påverkan på vattenmiljön. Både lokal och regional påverkan kan detekteras i sjösedimenten från bergsbruk och gruvnäring.

Betydande och dyra insatser har under senare år gjorts för att åtgärda en del av dessa gamla synder (exv. Falugruva och Dalälven), medan huvuddelen av lämningarna från verksamheten finns kvar, varav en del har inverkan på ekosystemen. Men det finns även gamla gruvdammar som har utvecklats till ganska normala sjöar.

Jordbruk, skogsbruk och torvbruk

Sverige bestod av skog, myrar och ett varierat vattenlandskap när människan började nyttja landskapet. När odlingen påbörjades med svedjebbruk fick man ofta en lokal "kalkningseffekt" i sjöarna genom tillförsel av näringsämnen. I de näringsfattiga sjöarna var det sannolikt en tillväxteffekt som ekosystemet gynnades av och kunde hantera.

Den successiva utvecklingen mot jordbruksbygd fram mot mitten av 1800-talet, med framför allt betesmarker, ledde sannolikt till en långsam degradering av vattenmiljöerna. Strandskogarna, som är sjöars och vattendrags "kornbodar", minskade, strandzonen påverkades med minskad naturlig dynamik. Troligen var dock tillräckligt stora delar av de flesta avrinningsområden så naturliga och intakta att ekosystemen kunde upprätthållas. Den reglering av vattendragen som förekom var ofta partiell och intermitterant, med några undantag i exv. Bergslagen.

Med fred, ökande befolkning, teknisk utveckling och hungersnöd periodvis under senare hälften av 1800-talet, intensifierades jordbrukets nyttjande av landskapet. Dikning, sjösänkning, kanaliseringar och uträttning av vattendrag, invallningar, m.m. kom att påverka alla jordbruksområden i Sverige, när man fördubblade jordbruksmarken från ca 2 miljoner hektar på 1860-talet till drygt 3,7 miljoner hektar på 1920-talet (idag ca 3 miljoner hektar åkermark, ca 1,7 % av åkermarken inom EU). Vattnet avleddes snabbare, yt- och grundvattennivåer sänktes, våtmarker dikades ut, m.m. Sverige blev torrare, till gagn för jordbruksproduktionen, men till skada för ekosystemen. Strandzoner och strandskogar försvann eller utarmades, och reglering av avrinningsområdena blev vanliga.

Fig 2. Jordbrukets vattenhantering i ett historiskt perspektiv. Bild från presentation av Harry Linnér, 2011-10-20.

De stora fysiska förändringarna på vattenmiljön skedde till stor del under 1860-1940, men intensifieringen av jordbruket har till stora delar bibehållit och underhållit denna påverkan, även om ca 1 miljon hektar har tagits ur jordbruksproduktion.

Naturgödsel var en begränsad resurs som nyttjades till den mindre odlingsarealen, baserat på "äng är åkers moder". Den utökade uppodlingen av åkermark i slutet av 1800-talet i kombination med fler djur, ledde till större spridning av naturgödsel. Regn på gödslade arealer leder alltid till utspolning i diken och vattendrag, med förorening och ibland fiskdöd som följd. I början av 1900-talet började även mineralgödsel att användas, och eftersom markerna ofta var näringsbegränsade, så gav det bra avkastning i jordbruket. Näringstillförseln till sjöar, vattendrag och hav ökade också, även om den tydliga övergödningseffekten dröjde. Det finns nu få sjöar och vattendrag inom de betydande jordbruksområdena som inte visar på en övergödningseffekt. Avsänkningen av många jordbruksslättsjöar, vilket ger en övergödningseffekt i sig, i kombination med extra näringstillförsel från odling och djurhållning, gör att många av dessa inte kommer att återhämta sig till ett fungerande ekosystem utan en omfattande restaurering.

Nyttjandet av bekämpningsmedel blev allmän på 1950-talet, och konsekvenserna för land- och vattenmiljö är välkända. Även om regleringen av kemiska produkter och användningen av dessa har tagit stora steg framåt, så återfinns de flesta använda produkter fortfarande i vattenmiljön, även om effekterna på ekosystemen är mindre tydliga idag. Därtill hittar vi fortfarande många av de äldre förbjudna produkterna i sediment och grundvatten.

Skog i strandzonen (20-50 m) borgar ofta för att vattenmiljön och dess ekosystem är funktionellt. Skogsbruket har i många fall ersatt lövdominerade kantzoner med barrträd, vilket leder till mindre insekts- och förnafall till vattenbiotopen, som påverkar vattenmiljöns näringskedja. Skogsbrukets tydligaste inverkan på vattenmiljön kan kopplas till flottleder, som eliminerade många biotoper och särskilt strömbiotoper, och markavvattning som sänkte av sjöar och vattendrag, minskade vattenhållningsförmågan och ökade tillförseln av sediment och organiskt material. Det mekaniserade skogsbruket har även lett till att många mindre vattendrag har körts sönder, vilket skadar viktiga biotoper.

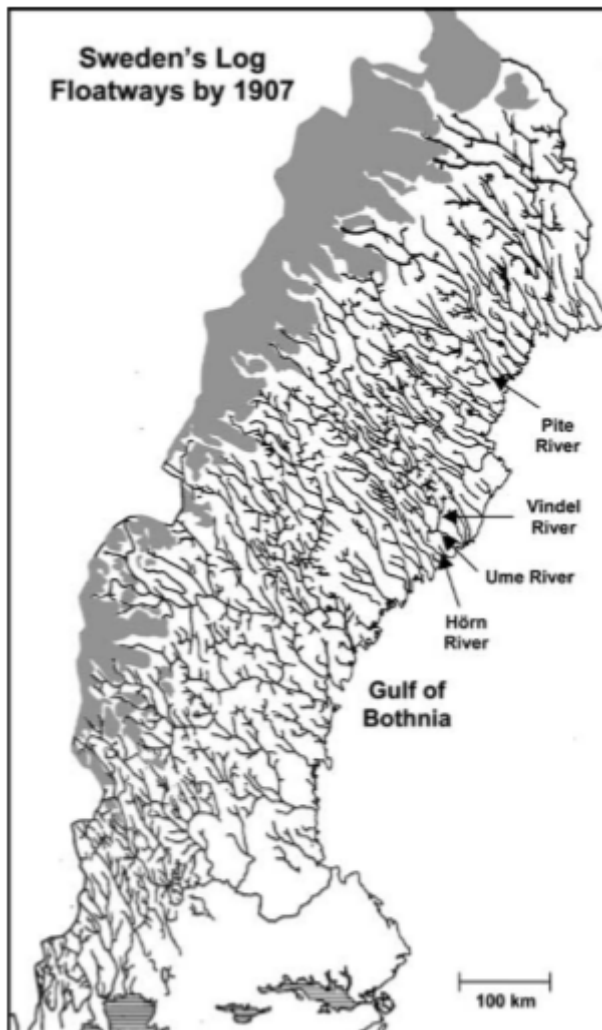

Fig 3. Karta som visar flottlederna i norra och centrala Sverige 1907. Källa: Nilsson, C. et al, 2005: *Forecasting Environmental Responses to Restoration of Rivers Used as Log Floatways: An Interdisciplinary Challenge*.

Även skogsbruket har nyttjat bekämpningsmedel vilket periodvis troligen gav effekter i vattenmiljön. Nedfallet av exempelvis kvicksilver från gruvbrytning och koleldning finns fortfarande upplagrat i skogsmarken, och lösgörs till sjöar och vattendrag vid skogsavverkning. Gödsling förekommer inom vissa områden, vilket skulle kunna få stor påverkan på många näringsfattiga sjöar och vattendrag.

Våtmarker och myrar har nyttjats för slätter och bete under lång tid, men kom att dikas ut i stor omfattning från mitten av 1800-talet, först för jordbruket men för utökat skogsbruk från ca 1950-talet fram till slutet av åttiotalet. Myrarna har tidigt även nyttjats för bostadsändamål, hus och

isolering, men framför allt som energitorv. Markavvattning och ökad urlakning av organiskt material har negativa effekter på vattenmiljöerna och många vattenlevande organismer.

Energiproduktion

Vattenkvarnar har gamla anor och kunskapen importerades troligen redan på 1100-talet som malkvarnar. Vattenkraften fick snabbt ett ekonomiskt intresse. I samband med adelsväldet framväxt under 1100-talet, och deras allt större markinnehav, blev det en intäktskälla att inneha vattenkraften och tvinga bönderna att mala sin säd på speciella platser. Även kyrkan och kungamakten har haft sådant intresse. Bonden hade att betala tull eller skatt för varje säck säd som maldes på kvarnen.

Skvaltorna började komma ur bruk redan i mitten av 1800-talet. Detta berodde på att deras relativt ringa kapacitet inte räckte med den befolkningsökning som skedde i Sverige. I stället ökades antalet hjulkvarnar markant vid mitten av 1800-talet, men med näringsfrihet och etablering av väderkvarnar blev vattenkvarnarna mindre intressanta. Ökade krav på mjölkvalitet var också en orsak till att skvaltorna mer eller mindre försvann i slutet av århundradet.

Från att ha varit enbart kvarnar att mala säd med, utvecklades vattenkvarnarna till att överföra kraft som kunde användas på olika sätt. Kvarnarna drev stånghammarna vid de tidiga järnbruken och vattenpumpar i gruvorna, stampar vid textil- och papperstillverkning och driften av timmersågar, för att i slutet av 1800-talet bli turbiner som producerar elkraft.

Inverkan på vattenmiljön var inledningsvis troligen förhållandevis liten, då kvarnarna nyttjade ett befintligt vattendrag periodvis. Antalet skvaltkvarnar blev successivt väldigt många, och för att öka energiproduktionen började man dämna och kanalisera vattendragen. Regelverket (landskapslagarna) medgav emellertid inte att vattendragen stängdes, eftersom de var viktiga för hushållens vatten- och matförsörjning samt transportleder. Det var inte förrän i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet som vattenkraftverk, och flottledsdammar, kom att blockera hela vattendraget permanent i huvuddelen av landet. Konsekvenserna för de akvatiska ekosystemen har varit dramatisk, där exv. fiskfaunan har ändrats radikalt i många vatten.

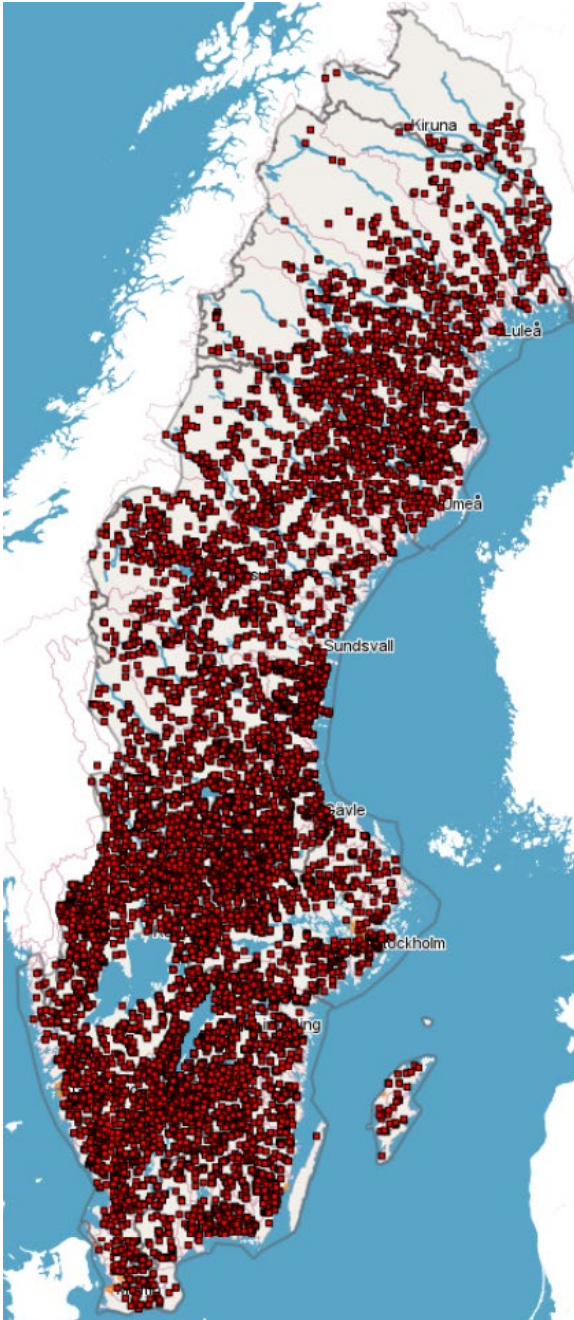

Fig 4. Karta som visar dammar i Sverige. Källa: SMHI.

Industri och samhällsutveckling

Vatten var en förutsättning för industri och samhällen, för vattenförsörjning, energi och transporter samt som recipient för mycket av det man ville bli av med. Med ökad produktion och befolkning så blev utsläppssituationen allt besvärligare, särskilt när vattentoaletter började

införas i början av 1900-talet. En besvärlig hälsosituation på land flyttades delvis till vattnet, med såväl lokala som regionala problem beroende på läge.

Utsläppen från industri och samhälle är relativt välkända och påverkan betydande, även om karaktären kan variera. Fiberbankar, övergödda hav och sjöar, en lång rad metaller och organiska kemiska ämnen, försurning m.m. finns i stora delar av Sverige, även om omfattande miljöåtgärder har medfört att utsläppen har minskat med mer än 90 %.

Den svenska vattenrätten

Den svenska vattenrätten är ett kulturarv i sig, och som har haft olika inriktning och innehåll över tiden. Den rättsliga regleringen av förfogande över vatten sträcker sig tillbaka till landskapslagarnas tid.

Ända sedan medeltiden har enskilda kunnat utverka olika former av rättigheter att förfoga över vattnet i t.ex. en älv. Det kan röra sig om privilegiebrev som ger innehavaren rätt att bygga och driva kvarnar, dammar, stångjärnshammare eller liknande. En rätt att förfoga över vatten har dessutom länge ansetts kunna uppkomma genom urminnes hävd. Dessa äldre rättigheter, privilegiebrev, urminnes hävd och även tillstånd enligt 1880-års vattenrättsförordning har diskuterats under senare decennier om vilken ställning dessa rättigheter har enligt miljöbalken. Denna fråga är delvis löst nu genom de förändringar i miljöbalken och lag (1998:811) om införande av miljöbalken där dessa har någon rättighet enligt miljöbalken, men vilken rättighet de har kommer att bedömas av mark- och miljödomstolen i en miljöprövning.

Rätten till vatten bygger i hög grad på äganderätten till fastighet och därmed till det vatten som hör till fastigheten. Samtidigt är användandet reglerat framför allt genom miljöbalken. Den som avser att nyttja vattnet måste i allmänhet söka tillstånd. Om det enbart rör exv. en mindre vattenverksamhet behöver man inte söka tillstånd, utan det kan räcka med en anmälan till länsstyrelsen.

Regale

Regale är den juridiska beteckningen på en kunglig rättighet. Denna rättighet brukade från medeltiden överlåtas genom privilegiebrev mot ersättning, som regel skatt eller avrad. Regale innebar en förfoganderätt, vilken det krävdes tillstånd att överträda.

Vattenregalet är ett av grundregalen, vilket gav kronan äganderätt över alla större vattendrag och skärgårdarna med tillhörande fiske och vattenkraft: fiskeregale och strömregale. Detta var bakgrunden för beskattningen av fiskerinäringen. Vattenregalet hade sitt ursprung i kontinental rättstradition under medeltiden. Som en följd av kungens vattenregale upprättades kungsådror i strömt vatten.

Till vattenregalet hörde också strömregalet, rätten att nyttja forsar och strömmar till vattenkraft. Vattenkraft var en viktig förutsättning för vattenhjul och kvarnar, som användes till att mala mjöl, hammare och driva sågar innan ångström infördes. Strömregale infördes under Vasatiden och ledde till att mjöl bara fick malas på Kronans odalkvarnar. Under 1697 års kvarnkommission indrogs en mängd strömmar till kronan med stöd av strömregale.

En följd av strömregalet var att sågverk och hammare vid järnbruk var tvungna att ansöka om privilegium för att få bedriva verksamhet. Skogs- och strömprivilegier ingick normalt i bergsprivilegierna från medeltiden, så att bergverken skulle ha nödvändiga tillgångar för malmutvinning. Detta innebar att bergsmän fritt fick använda kronans strömmar utan avrad.

Efter starka protester minskade kronan sina fordringar, och en strandägarprincip infördes. Strömregale har hävdats av kronan ända in på 1900-talet, men flera regleringar under 17 - 1800-talet minskade kronans rätt över vatten. En kvarvarande del av regalrätten är statens rätt till fiske efter lax och öring i de nedre delarna av Torne älv.

Nuvarande regelverk betonar såväl den enskilda rådigheten som det allmänna samhällsintresset av vatten där det krävs tillstånd för vattenverksamhet och god miljöhänsyn.

Fiskerätt

Fiskerätt avser rätt att fiska fisk, vattenlevande blötdjur och kräftdjur, och kan vara allmän eller enskild.

Från Gustav Vasas tid var fisket i Sverige en del av vattenregale, varmed allt fiske i älvar och hav var kronofiske eller förlänat vissa höga personer eller fiskarborgare. Bönder kunde dock ha fiskerätt på skärgårdsöar eller i insjöar och träsk, för vilket de fick betala avrad.

Numera gäller i Sverige dels enskild, dels allmän fiskerätt. Med enskild fiskerätt avses fisket i vatten som tillhör en enskild markägare, där endast den som äger marken har fiskerätten. Genom lagen om rätt till fiske får allmänheten med varierande begränsningar fiska fritt på enskilt vatten utmed kusterna och i Väneren, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön i Jämtland. I allmänt vatten, vatten som staten äger, får dock alla fiska för privat bruk, som fritidsfiske, med handredskap. Vissa allmänningar undantas dock från dessa regler.

Fiskerätten begränsas dock av särskilda regler som gäller vissa sorters fisken och bestämmelser för att skydda fiskbestånden. Genom kontrollförordningen i den gemensamma fiskeripolitiken gäller sedan 2011 ett avsaluförbud för fritidsfiskets fångster i havet. De som bedriver yrkesfiske i havet behöver fiskelicens.

Miljöfarlig verksamhet

Den successiva utbyggnaden av industriverksamheter, avloppshantering, m.m. ledde till allt större utsläpp, som ofta gick mer eller mindre orenat ut i sjö, vattendrag eller kustvatten. Problematiken ledde till vissa regleringar i den äldre vattenlagen och VA-lagstiftningen, men det var med införandet av miljöskyddslagen 1969 som det systematiska miljöarbetet för att reducera utsläppen började.

För den miljöfarliga verksamheten så krävs det som regel tillstånd eller anmälan för att få släppa ut olika avloppsvatten, med undantag för vattenburna farkoster, och utsläppen har minskat med mer än 90 %. Pågående utsläpp och gamla synder har dock fortfarande stor påverkan på vattenmiljön.

Hydrologiska kretsloppet - en förutsättning för naturmiljön och människans nyttjande

Hydrologi är läran om vattenförhållandena på jorden och omfattar vattnets cirkulation mellan hav, atmosfär och landområden. Det innefattar också vattnets fysikaliska och kemiska egenskaper och dess samspel med allt levande - växter, djur och människor.

Hydrologiska kunskaper har gamla anor och tillämpats vid Nilen för 6000 år sedan, i Mesopotamien, av greker, romare, kineser och singaleser för mer än tvåtusen år sen. Marcus Vitruvius beskrev *hydrologiska cykeln* på 100-talet f.Kr., men det var Leonardo da Vinci som först gjorde en korrekt beskrivning av vattnets kretslopp. På 1600-talet började man mäta och samla hydrologiska data, som nederbörds mängd och vattenstånd i sjöar och hav. I Sverige gjorde man detta mer systematiskt på 1700-talet.

Kunskapen om hur vattennivåerna varierat i älvar och sjöar över året har alltid funnits eftersom det haft avgörande betydelse för bebyggelse, odling, bete och slätter. Vårfloden har varit ett sätt att göda betes- och slättermarker, och man har inte bebyggt mark som riskerat att hamna under vatten vid översvämningar.

Översvämningar har dock genom historien drabbat delar av befolkningen hårt, bland annat genom våldsamma regn men även genom naturliga uppdamningar av vattendrag och industriella anläggningar. Stundom har stridigheterna varit betydande mellan industriverksamhet, jordbruk och bebyggelse.

Kartläggning av sjöar och vattendrag från 1600-talet

Det svenska lantmäteriverket har sitt ursprung från 1620-talet, med instruktion att bland annat ansvara för avmätning och kartläggning av alla större sjöar och strömmars utlopp. Lantmäteriet utförde omfattande och grundläggande profilavvägningar och kartläggningar.

Hushållningssällskapen har spelat en betydande roll när det gäller att samla in olika vattenmätningssuppgifter liksom att initiera undersökningar rörande exempelvis sjösänkningar, regleringar och utdikningar. 1841 bildades Styrelsen för allmänna väg- och vattenbyggnader, och 1865 fick lantbruksingenjörerna sina första instruktioner.

Under andra hälften av 1800-talet pågick en livlig debatt rörande nyttan av en ordentlig hydrografisk kartläggning av Sveriges samtliga vattendrag. Det framhölls att enbart de vattenståndsmätningar som gjordes var alldeles för otillräckliga för tidens krav, och därför bildades Hydrografiska byrån 1908.

I början av 1900-talet genomfördes en kartläggning av Sveriges större vattendrag inför utbyggnaden av vattenkraften. Syftet var att detaljerat beskriva naturgeografiska förhållanden längs vattendragen och potentialen för vattenkraft. Kartläggningen publicerades under namnet "Förteckning över Sveriges vattenfall" och utgör ett unikt referensmaterial över dåtidens landskap.

Med industrialiseringen av Sverige vid förra sekelskiftet växte kraven på en stor och stabil energitillgång, och man valde att använda vattenkraft för att bygga upp landets energisystem. Sveriges vattendrag var vid denna tidpunkt relativt opåverkade av vattenkraft, men användes i stor utsträckning för flottning av timmer och annat gods.

I dag är de flesta av Sveriges vattendrag utbyggda och vattenkraften utgör en viktig del av vårt energisystem, både som baskraft och reglerkraft. Vattenkraften står för knappt hälften av landets elförsörjning, och är vår viktigaste förnyelsebara energikälla. Vattenkraften har på ett genomgripande sätt påverkat miljön längs vattendragen.

5. Hur ser vattenstatus ut i Sverige och vad beror det på

Människans nyttjande har satt mer eller mindre stora påverkansavtryck i vattensystemen, och dessa har beskrivits med lite olika fokus under ca 50 år. EU-medlemskapet har medfört ytterligare sätt att beskriva miljötillståndet, och genomförandet av kraven i ramdirektivet för vatten på att uppnå god vattenstatus, om det inte finns andra angelägna samhällsmål, pågår. Vattenmyndigheterna har visat att ett stort antal av vattenförekomsterna är så påverkade av människan att det inte når god vattenstatus. Orsaken är i huvudsak fysiska ingrepp eller olika utsläpp. Miljöproblemen kan förstärkas av ett ändrat klimat, men de beror inte på klimateffekterna i dag.

Vattnet i vattendistrikten är mer eller mindre påverkat av människan av främst flottningsverksamhet och vattenkraft, men även verksamheter som skogsbruk, jordbruk, fiske och industri.

Miljöproblem som övergödning, försurning, fysisk påverkan, miljögifter och höga halter av metaller är viktiga. De två sistnämnda grundar sig till stor del i den historiska industrialiseringen. Dagens industri bidrar i mindre utsträckning till föroreningen av våra vatten, tack vare en hårdare miljölagstiftning och en ökad medvetenhet.

Människans påverkan på ytvattenförekomsterna beskrivs genom de statusklassificeringar för ekologisk och kemisk status samt de påverkansanalyser som vattenmyndigheterna och länsstyrelserna har genomfört.

Ytvatten

Ekologisk status

- Bottenvikens vattendistrikt har 6 705 naturliga ytvattenförekomster, exklusive KMV- och KV-förekomster, och av dessa har cirka 40 procent bedömts ha sämre än god ekologisk status. När det gäller sjöar och vattendrag är fysisk påverkan som bristande konnektivitet, bland annat vandringsmöjligheter för fisk, och morfologiska förändringar de huvudsakliga orsakerna till att god ekologisk status inte nås. För kustvatten är det framförallt övergödning och särskilda förorenande ämnen som gör att god ekologisk status inte uppnås.
- Bottenhavets vattendistrikt har 10333 naturliga (exklusive KMV och KV) ytvattenförekomster och av dessa har 6722 (cirka 65 procent) bedömts ha sämre än god ekologisk status. För sjöar och vattendrag är det fysisk påverkan som är den främsta orsaken till att god ekologisk status inte nås. För kustvatten är det framförallt övergödning påverkan men även miljögifter som bidrar till att god ekologisk status inte uppnås.
- Norra Östersjöns vattendistrikt har 1208 naturliga (exklusive KMV och KV) ytvattenförekomster och av dessa har cirka 80 procent bedömts ha sämre än god ekologisk status. När det gäller vattendrag är konnektivitetsförändringar och övergödning de viktigaste orsakerna till att god ekologisk status inte nås. För sjöar och kustvatten är det framförallt övergödning påverkan. Dessutom bidrar särskilda förorenande ämnen (SFÄ), främst metallerna zink, koppar och arsenik, till måttlig ekologisk status.
- Södra Östersjöns vattendistrikts 1 695 naturliga ytvattenförekomster (exklusive kraftigt modifierade vatten och konstgjorda vatten) har cirka 80 procent bedömts ha sämre än god ekologisk status. När det gäller sjöar och vattendrag är fysiska förändringar och höga halter av fosfor de viktigaste orsakerna till att god ekologisk status inte nås. För kust är framförallt höga halter av fosfor och kväve som gör att god ekologisk status inte nås.
- Västerhavets vattendistrikt har 2 537 naturliga (exklusive KMV och KV) ytvattenförekomster och av dessa har cirka 78 procent bedömts ha sämre än god ekologisk status. När det gäller sjöar och vattendrag är fysisk påverkan och

försurning de viktigaste orsakerna till att god ekologisk status inte nås. För kustvatten är det framförallt övergödningens påverkan som gör att god ekologisk status inte uppnås.

Kemisk status

Gränsvärdena för kvicksilver och PBDE överskrider i alla ytvattenförekomster. För andra prioriterade ämnen finns flera ytvattenförekomster som överskrider gränsvärdena, men samtidigt är kunskapsunderlaget begränsat.

- I Bottenvikens vattendistrikt har 54 ytvattenförekomster bedömts ha sämre än god kemisk status. Det är främst kadmium, bly och tributyltenn (TBT) som bidrar till att statusen är sämre än god. Därutöver bidrar ett antal särskilda förorenande ämnen (SFÅ) till att god ekologisk status inte uppnås.
- I Bottenhavets vattendistrikt har 91 ytvattenförekomster bedömts ha sämre än god kemisk status.
- Norra Östersjöns vattendistrikt har 104 ytvattenförekomster bedömts ha sämre än god kemisk status. Det är främst tributyltenn (TBT), bly och antracen som bidrar till sänkt status.
- I Södra Östersjöns vattendistrikt har 75 ytvattenförekomster klassificerats till sämre än god kemisk status. Det är främst föroreningar i sediment såsom antracen, kadmium och TBT som bidrar till att statusen är sämre än god. Det finns också ett antal vatten med förhöjda halter av bly, främst i Kronobergs län.
- I Västerhavets vattendistrikt har 72 ytvattenförekomster bedömts ha sämre än god kemisk status. Det är främst tributyltenn (TBT), bly och fluoranten som bidrar till att statusen är sämre än god. Utöver de 72 som bedömts ha sämre än god kemisk status finns det många vattenförekomster som inte har någon annan parameter klassad än kvicksilver och PBDE, eftersom data saknas för att göra en statusbedömning.

Miljöproblem och påverkanskällor

Övergödning

Hög belastning av näringsämnen eller stora mängder organiskt material kan orsaka övergödning av vattnet. Höga halter av växtnäring i ytvatten leder till ökad produktion av biomassa vilket bland annat yttrar sig som påskyndad igenväxning av sjöar och vattendrag samt algblomningar. I förlängningen kan övergödningen leda till syrgasbrist i bottenvatten, då en större mängd organiskt material ska brytas ned. Syrebrist i bottenvatten medför i sin tur att hela organismgrupper som lever i botten sedimenten, eller i anslutning till dessa, kan försvinna.

Ett vatten som är påverkat av övergödning är ofta grumligt vilket kan bero på en stor mängd växtplankton i vattenmassan. Vanligtvis leder övergödningen till att den biologiska mångfalden utarmas.

- I Bottenvikens vattendistrikt har 85 sjöar, 39 vattendrag och 21 kustvatten, dvs. totalt 145 av 6 891 ytvattenförekomster (två procent) sämre än god status med avseende på övergödning. Detta motsvarar ungefär två procent av distriktets sjöar och vattendrag samt ungefär en femtedel av distriktets kustvatten.
- I Bottenhavets vattendistrikt har ca 319 av 10758 (2,9 procent) ytvattenförekomster sämre än god status med avseende på näringsämnen och syreförbrukande ämnen. Av kustvattenförekomsterna har 46 av 85 vattenförekomster miljöproblem övergödning.
- Övergödning är ett av de största miljöproblemen i Norra Östersjöns vattendistrikt. Nästan samtliga kustvatten och hälften av distriktets sjöar och vattendrag har bedömts vara påverkade av övergödning.
- I Södra Östersjöns vattendistrikt är övergödning ett av de största miljöproblemen. Nästan samtliga kustvatten och drygt en tredjedel av distriktets sjöar och vattendrag har bedömts vara påverkade av övergödning. Ett 40-tal vattenförekomster har problem med hög belastning av organiskt material.
- I Västerhavets vattendistrikt är övergödning av sjöar, vattendrag och kustvatten ett av de största miljöproblemen. Ungefär 15 procent av distriktets sjöar, 24 procent av vattendragen och nästan samtliga kustvattenförekomster har bedömts ha övergödningssproblem. För inlandsvattnen är övergödningssproblemen störst i Skåne, på slättområdena i Dalsland och Västergötland samt i Vänerens och Västerhavets kustområden.

Förändrade habitat genom fysisk påverkan

Miljöproblemet *Förändrade habitat genom fysisk påverkan* avser alla typer av fysiska förändringar som är orsakade av människan och som påverkar hydromorfologin och därmed livsmiljöerna i ett vattenområde. Ingrepp i vattenmiljön som sjösänkning, dämning, utdikning och muddring är exempel på den här typen av fysiska förändringar.

Människan har under generationer förändrat vattenlandskapet för att vinna mark, förbättra produktionen inom jord- och skogsbruk, möjliggöra bebyggelse, skapa sjötrafikleder och annan infrastruktur, eller utvinna energi. Samtidigt som de här ingreppen har en positiv effekt för människa och samhälle kan de få allvarliga konsekvenser för de akvatiska ekosystemen. De fysiska förändringarna påverkar hydrologiska och morfologiska processer i vattnet som i sin tur påverkar livsmiljöerna och förutsättningarna för allt biologiskt liv.

Fysisk påverkan är det mest omfattande miljöproblemet i många områden och är där det största hindret för att uppnå miljö kvalitetsnormerna.

Undersökningar har visat att populationsstorlekarna av arter knutna till vattendrag, sjöar och våtmarker har minskat kraftigt på grund av de fysiska förändringarna. De mest påtagliga fysiska förändringarna i vattenmiljöerna är de som kommer sig av markavvattningar, sjösänkningar, flottledsrensningar, rätningar och kanaliseringar, samt vattenkraftens påverkan genom dammar, vattenreglering och torrlagda sträckor.

Flödesförändringar

Flödesförändringar är förändringar av de hydrologiska förhållandena i sjöar och vattendrag. Exempel på sådana flödesförändringar är regleringar av sjöar och vattendrag för att bevattna, producera elkraft, ge kylvatten för industriändamål samt dricksvatten. Reglering för drift av vattenkraft har orsakat de största hydrologiska förändringarna i vattensystem i Sverige. Normalt avgör tillrinningen hur flödet varierar i ett vattendrag, men i hårt reglerade system styrs flödena snarare av kraftproduktionens behov. Vattensystemens karaktär förändras då områden som tidigare varit forssträckor förvandlas till uppdämda sjöar eller torrlagda sträckor.

Fysiska förändringar av vattenlandskapet kan ofta leda till att vattenflödet förändras. Utdikning av våtmarker, markavvattning, sjösänkningar och hårdgjorda ytor (asfalt, hus och betong) tar bort naturens egen förmåga att lagra vatten, vilket leder till snabb avrinning vid nederbörd och lägre vattenflöden under andra perioder. De pågående klimatförändringarna gör att problemen med översvämningar och torrperioder förmodligen kommer att öka ytterligare i framtiden. Flottning av timmer har även skett i många vattendrag i södra Sverige. I samband med timmerflottning styrdes ofta vattnet till mittfåran, sidofåror stängdes av och större block togs bort. Flödesförändringar kan också uppkomma på grund av underdimensionerade broar eller vägtrummor, eller av strukturer och konstruktioner i vattnet som pirar, brofundament, ramper och bryggor.

Flödesförändringar har en stor påverkan på vattenekosystemet. Hur stora effekterna blir beror bland annat på hur stor avvikelser är från de naturliga förhållandena.

- I Bottenvikens vattendistrikt har 4 procent av vattenförekomsterna i sjöarna och 31 procent av vattenförekomsterna i vattendragen bedömts ha sämre än god status på grund av flödesförändringar.
- I Bottenhavets vattendistrikt är det 6 procent av sjöarna och 33 procent av vattendragen som bedömts ha sämre än god status med avseende på flödesförändringar.
- I Norra Östersjöns vattendistrikt har 310 vattenförekomster sämre än god status på grund av flödesförändringar.

- I Södra Östersjöns vattendistrikt har 9 procent av vattendragen och knappt 10 procent av sjöarna bedömts vara påverkade av vattenflödesregleringar.
- I Västerhavets distrikt har 25 procent sjöar och 31 procent vattendrag bedömts ha sämre än god status med avseende på flödesförändringar.

Konnektivitetsförändringar

Konnektivitetsförändringar är förändringar som orsakats av människan och som inverkar negativt på spridnings- och vandringsmöjligheterna i ett vattensystem. Exempel är dammar, trösklar eller fellagda vägtrummor, men också invallningar som förhindrar kontakt med närområde och svämplan. Den här typen av barriäreffekt i vattendrag, som hindrar förflyttningar och transport i vattendraget, gör att vattendraget och därmed olika populationer fragmenteras. Det påverkar fiskars och bottenlevande djurs förflyttningar upp- och ned i vattensystemet samt transport av näringsämnen, sediment och organiskt material. I stort sett alla fiskarter vandrar, i större eller mindre utsträckning, under någon fas i livet (HaV, 2013) och vandringshindren påverkar fiskbestånden negativt och försämrar deras motståndskraft mot yttre stress.

En stor del av vandringshindren utgörs av vattenkraftverk samt gamla vattenanläggningar som idag inte fyller sitt ursprungliga syfte, till exempel kvarndammar. Dessa utgör hinder för att uppnå naturligare förhållanden i vattendragen. Intressekonflikter kan uppstå, exempelvis om det är bruksmiljöer eller andra kulturhistoriskt värdefulla miljöer som utgör vandringshinder.

- I Bottenvikens vattendistrikt har 32 procent av vattenförekomsterna i vattendrag och 19 procent av vattenförekomsterna i sjöar bedömts ha sämre än god status på grund av konnektivitetsförändringar.
- I Bottenhavets vattendistrikt är 45 procent av vattendragen och 31 procent av sjöarna påverkade av konnektivitetsförändringar.
- I Norra Östersjöns vattendistrikt har 60 procent av alla vattenförekomster (sjöar och vattendrag) sämre än god status med avseende på konnektivitet.
- I Södra Östersjöns vattendistrikt har 59 procent av vattendragen och 27 procent av sjöarna bedömts ha problem med konnektivitetsförändringar.
- I Västerhavets vattendistrikt är 54 procent av sjöarna och 70 procent av vattendragen påverkade av konnektivitetsförändringar. Detta motsvarar 47 procent av vattendistriktets totala sjöyta och 74 procent av den summerade vattendragslängden.

I kustvattenförekomsterna har inte konnektivitetsförändringar bedömts men vandringshinder i kustmynnande vattendrag påverkar även ekologin i kustvatten, främst fisk som vandrar från havet upp i sötvatten för att leka. När det gäller kustvattnen kan pirar, vägbankar och andra konstruktioner i

vattnet försämra möjligheten till spridning för vattenlevande växter, djur, sediment och organiskt material. Det gäller såväl spridning utmed strandområdena som mellan kustvatten och sötvattenförekomster till det kustnära området.

Morfologiska förändringar

Morfologiska förändringar är mänsklig påverkan på formen och strukturerna i sjöar och vattendrag. Formförändringar kan vara muddringar, utfyllnader, rätningar, rensningar, kanaliseringar, invallningar eller sjösänkningar. Exempel på strukturförändringar är anläggningar i vattenområdet som skapats av människan såsom pirar, stenkistor, bryggor.

- I Bottenvikens vattendistrikt har 18 % av vattenförekomsterna i vattendragen och 6 % av vattenförekomsterna i sjöarna bedömts ha sämre än god status på grund av morfologiska förändringar.
- I Bottenhavets vattendistrikt har 32 procent av vattendragen och 15 procent av sjöarna bedömts ha problem med morfologiska förändringar.
- I Norra Östersjöns vattendistrikt har cirka 70 procent av vattendragen och 30 procent av sjöarna problem med morfologiska förändringar. När det gäller vattendragen är rensningar den största påverkanskällan och för sjöarna är det sänkningar som är huvudproblemet.
- I Södra Östersjöns vattendistrikt har 63 procent av vattendragen och 24 procent av sjöarna bedömts ha problem med morfologiska förändringar. När det gäller vattendragen är det i första hand rätningar och rensningar som har påverkat vattenmiljöerna och för sjöarna är det framförallt sänkningar som är problemet. I jordbruksområden har det även skett en omfattande kulvertering av vattendrag.
- I Västerhavets vattendistrikt har cirka 60 procent av vattendragen och 20 procent av sjöarna problem med morfologiska förändringar. För kustvattnen utgör hamnar, pirar och andra konstruktioner i strand- och vattenområdet den vanligaste formen av morfologisk påverkan, tillsammans med rensningar och muddringar.

I kustnära havsområden har framförallt hamnar och farleder samt utfyllnader lett till fysiska förändringar. Strandlinjen är konstgjord med kajer, pirar och bryggor och man har muddrat viktiga bottnar framförallt för båtlivets skull. Även vägbankar och liknande konstruktioner med avsaknad av eller med feldimensionerade trummor har stängt av eller begränsat vattenutbytet mellan kustvattenområden och härigenom påverkat bland annat grunda bottnar. Dessa bottnar är av mycket stor betydelse som lek- och uppväxtmiljöer för ett stort antal arter. Stranderosion är ett annat problem som kan vara en direkt eller indirekt effekt av fysiska förändringar i kustområden.

Miljögifter i yt- och grundvatten

Miljögifter är ämnen som har en skadlig inverkan på miljön när de släpps ut. De innefattar både vissa organiska ämnen, som polyaromatiska kolväten (PAH) och vissa oorganiska ämnen, som metaller.

Miljögifter i ytvatten hanteras dels som en del av klassificeringen av kemisk ytvattenstatus (prioriterade ämnen) och dels som en kvalitetsfaktor kopplad till ekologisk status i form av särskilda förorenande ämnen (SFÄ). De prioriterade och särskilda förorenande ämnena finns i HVMFS 2013:19.

- I Bottenvikens vattendistrikt, när kvicksilver och PBDE exkluderas, bedöms sammanlagt 20 kustvatten (18 procent av kustvattenförekomsterna), 57 vattendrag (1 procent), 12 sjöar (0,6 procent) och 7 grundvatten (1 procent) vara påverkade av miljögifter.
- Bottenhavets vattendistrikt överskrider gränsvärden för prioriterade ämnen (exklusive kvicksilver och PBDE) i 91 ytvattenförekomster och i 135 ytvattenförekomster överskrider gränsvärden för särskilda förorenande ämnen.
- I Norra Östersjöns vattendistrikt är det, förutom de överallt överskridande ämnena, främst TBT (tributyltenn), polyaromatiska kolväten (PAH)er till exempel antracen, fluoranten och benso(a)pyrene samt metallerna bly, kadmium och nickel som orsakar att gränsvärden för prioriterade ämnen överskrider. För särskilda förorenande ämnen är det främst halter av metallerna zink, koppar och arsenik som överstiger sitt riktvärde.
- I Södra Östersjöns vattendistrikt överskrider gränsvärden för prioriterade ämnen (exklusive kvicksilver och PBDE för ytvatten) i 75 vattenförekomster och i 77 vattenförekomster överskrider gränsvärden för särskilda förorenande ämnen. Sammanlagt 122 vattenförekomster har problem med miljögifter. Tillsammans utgör det lite mindre än 15 procent av totala vattenytan i distriktet.
- I Västerhavets vattendistrikt överskrider gränsvärden för prioriterade ämnen (exklusive kvicksilver och polybromerade difenyletrar (PBDE)) i 21 vattendrag, 25 sjöar och 26 kustvattenförekomster. Särskilda förorenande ämnen överskrider gällande bedömningsgrunder i 38 vattendrag och 8 sjöar. Det är framförallt zink, bly och blyföreningar, tributyltenn (TBT), fluoranten och DEHP som utgör största antalet överskridanden.

Försurning

Försurning orsakas främst av deposition av luftburna svavel- och kväveföreningar som bildar syror i reaktion med vatten och påverkar framför allt mark, sötvatten och grundvatten. Försurningen ger skador på vattenlevande organismer och kan påverka hela ekosystem. Fiskarter som till exempel lax, öring och mört samt kräftor drabbas hårt. Även planktonsamhället förändras, kiselalger saknas exempelvis helt vid låga pH-värden. Skadorna uppkommer inte enbart på grund av surheten i sig

utan orsakas också av att aluminium och andra skadliga metaller utlakas från marken vid låga pH-värden.

De kalkningsåtgärder som genomförs i Sverige har som syfte att motverka den negativa inverkan som försurningen har på djur- och växtlivet, i väntan på att vattenkvaliteten återhämtar sig. Kalkning av sjöar och vattendrag har pågått i organiserad form sedan början av 1980-talet. Idag sprids det ca 105 000 - 121 000 ton kalk per år i de svenska sjöarna och vattendragen. Tack vare minskad försurningsbelastning och förbättrade kalkningsstrategier har kalkningen kunnat minskas sedan början av 2000-talet.

- I Bottenvikens vattendistrikt kan de flesta sjöar och vattendrag betraktas som naturligt sura till följd av berggrundens och jordarternas karaktär. Detta medför att förmågan att neutralisera sur nederbörd är begränsad. På grund av förhärskande vädermönster är nederbördsrelaterad försurning framför allt begränsat till distriktets sydostligaste delar. I distriktet påträffas under högsta kustlinjen, sulfidleror (svartmockajordar). I områden där sådana jordar är dikade och har övergått till sura sulfatjordar kan den försurande påverkan vara mycket hög. Av distriktets vattenförekomster är det 109 vattendrag och 61 sjöar som har bedömts ha problem med försurning. Det motsvarar cirka 2 respektive 3 procent av distriktets totala antal vattendrag och sjöar.
- I Bottenhavets vattendistrikt har 15 procent av sjöarna och 15 procent av vattendragen sämre än god status med avseende på försurning. Bedömningarna omfattar antropogen försurning från mänsklig påverkan.
- I Norra Östersjöns vattendistrikt har 11 procent av vattenförekomsterna bedömts ha problem med försurning. Det motsvarar 10 procent av den totala längden av de vattendrag som är vattenförekomster och 2 procent av den totala arean av sjövattenförekomster i distriktet.
- I Södra Östersjöns vattendistrikt har cirka 25 procent av sjöarna och vattendragen bedömts ha problem med försurning. Framför allt är det områden i norra Skåne, Blekinge, Kronobergs och södra delarna av Kalmar län som är påverkade av försurning. Även områden väster om Vättern samt Kolmårdenområdet är påverkat.
- Västerhavets vattendistrikt är det distrikt i Sverige som har drabbats hårdast av försurningen genom åren. I distriktet har drygt 50 procent av sjöarna och vattendragen bedömts ha problem med försurning. Den största delen av distriktet är drabbat, undantaget är de områden med djupare jordlager och mer lättvittrade bergarter.

5. Kartläggning av vilka av Havs- och vattenmyndighetens verksamheter som har koppling till kulturmiljöfrågor och hur de påverkar de nationella kulturmiljömålen

En översiktlig analys av verksamhetsområdena och hur dessa förhåller sig till kulturmiljömålen har genomförts.

Generellt så har myndighetens verksamhetsområden begränsad koppling till kulturmiljöaspekter. Enligt definitionerna för kulturarv och kulturmiljö kan dock hela Havs- och vattenmyndighetens verksamhet och dess mål ses som ett kulturarvsarbete, med ett nytt mänskligt nyttjande som ger upphov till ett nytt lager av kulturmiljöer.

De senaste decennierna har ett vidgat perspektiv på kulturarv vuxit fram, där kulturarvets betydelse för människor står i centrum. Kulturarvet ses därmed som en självklar del i samhällsutvecklingen och som en förutsättning för hållbar utveckling. Det innebär ett förhållningssätt där bevarande och utveckling inte står i motsats till varandra, utan ses som integrerade delar i kulturarvsarbetet. Värderingar, perspektiv och prioriteringar har omprövats. Därmed har också inriktningen i det offentliga kulturarvsarbetet förändrats, från en tonvikt på den fysiska kulturmiljövärderna till en helhetssyn på kulturarvet som en tillgång i samhällsutvecklingen.

Ur Riksantikvarieämbetes rapport Plattform Kulturhistorisk värdering och urval

Myndigheten har dock valt att se kulturmiljöerna i ett mer historiskt perspektiv, d.v.s. de lämningar och pågående verksamheter som är följden av äldre nyttjande av vattenmiljöerna. Detta äldre nyttjande, som påtagligt påverkar 70-80 % av Sveriges vattenmiljöer, behöver miljöanpassas eller restaureras på olika sätt för att få en mer hållbar utveckling av vattenmiljön, vilket kommer att inverka både på kulturarvet och kulturmiljöer.

En sådan miljöanpassning och restaurering kommer dock att behöva anpassa sig till den utveckling som skett över framför allt de senaste 100-200 åren. Det är sannolikt bara i vissa områden där det går att uppnå mer naturlika förhållanden, med hänsyn till nuvarande nyttjande, ägoförhållanden, kulturmiljöer, finansiering m.m.

Kulturmiljöstrategin har beaktat hela Havs- och vattenmyndighetens nationella verksamhetsområde inom vattenförvaltning, havsförvaltning och fiskförvaltning, och bedömt att hänsyn till kulturmiljöer framför allt kommer att beaktas i nedanstående verksamhetsprocesser:

Vilka ansvarsområden och operativa frågor inom myndigheten berörs:

- Havsplaneringen berör kulturmiljöaspekter inom Sveriges territorialvatten och ekonomiska zon samt de kulturmiljöer i kustzonen som kan påverkas av verksamheter till havs
- Havsmiljöförvaltning omfattar bl.a. havsbottens integritet
- Vattenförvaltningens föreskrifter och vägledningar
- Vägledning kring områdesskydd enligt miljöbalken
- Vägledning kring restaurering av skadade marina respektive limniska miljöer
- Miljömålsuppföljningen som inkluderar uppföljning och utvärdering av miljötilstånd, trender, styrmedel och åtgärdsarbete för miljö kvalitetsmålen Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag och Hav i balans samt Levande kust och skärgård

6. Vilka strategier och arbetssätt Havs- och vattenmyndighetens tillämpar idag när det gäller frågor med koppling till kulturmiljöområdet

I Havs- och vattenmyndighetens verksamhetsprocesser finns det ett flertal samverkansområden med framför allt Riksantikvarieämbetet sedan flera år. Samverkan avser i de flesta fall föreskrifter, vägledningar, planer/program eller regeringsuppdrag.

Tillämpningen av dessa dokument och övriga regelverk, med avvägningar och prioriteringar av vattenmiljö och kulturmiljö i landskapet eller för verksamheter, sker dock i de flesta fall hos länsstyrelsen eller kommunen.

➤ *Hur arbetet med kulturmiljöfrågor inom myndigheten ska utformas och utvecklas:*

Arbetet inom respektive sakområde styrs av olika regelverk med olika tydlighet om vilka natur- och kulturmiljövärden som bör beaktas, vilket behöver utvecklas inom respektive verksamhetsprocess i samverkan med kulturmiljökompetens.

➤ *Hur lämpliga avvägningar kan göras mot andra politikområden som myndigheten verkar inom:*

Lämpliga avvägningar görs och utvecklas successivt inom befintliga verksamhetsprocesser i samverkan med kompetens från andra organisationer, i syfte att utveckla ett allt bättre kunskapsunderlag. Kulturmiljö ingår i konsekvensbedömningar, både miljöbedömning/MKB och hållbarhetsbedömning samt samhällsekonomiska konsekvensanalyser.

- *Samverkan med andra aktörer som krävs för ett effektivt kulturmiljöarbete:*

Havs- och vattenmyndigheten samverkar i första hand med Riksantikvarieämbetet inom de olika verksamhetsprocesserna, och i de flesta fall även med företrädare för länsstyrelserna.

- *Hur kulturmiljöfrågor kan tydliggöras och uppmärksammas inom befintliga fora för att nå en bättre måluppfyllelse för respektive sektor:*

Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna utvecklar, tillgängliggör och förmedlar relevanta kunskapsunderlag, i samverkan med kommunernas kulturmiljökompetens. Underlagen används inom myndighetens olika verksamhetsprocesser.

7. Havs- och vattenmyndighetens vägledande strategier för arbete med kulturmiljöfrågor

Havs- och vattenmyndigheten arbetar för en hållbar utveckling genom att verka för bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav samt en hållbar förvaltning av fiskeresurserna för att uppnå generationsmålet och de miljökvalitetsmål som riksdagen har fastställt.

Människans nyttjande av vattenområden, vattenmiljöer och vattenresurser, d.v.s. vårt kulturarv och kulturmiljöer, är och har under lång tid varit omfattande och påverkande inom stora delar av landet. För att nå miljömålen krävs en betydande miljöanpassning av pågående verksamheter, att skadade vattenmiljöer restaureras och att vattenvårdande insatser genomförs för att på sikt uppnå funktionella akvatiska ekosystem till gagn för en hållbar utveckling och för ett mångsidigt nyttjande. Några samverkande biologiska kulturarv bedöms inte förekomma under vattenytan inom havs- och vattenmiljöerna.

Det finns således en målkonflikt mellan funktionella akvatiska ekosystem och värdefulla kulturmiljöer. Målkonflikten varierar beroende på kulturmiljön, vattenmiljön och vilka åtgärder som behövs för vattenmiljöns ekosystem. Vattenmiljörestaureringar ger störst nytta för ekosystemen, men för att uppnå övriga samhällsintressen kan åtgärderna begränsas till miljöanpassningar. En samlad bild och bedömning av målkonflikten saknas idag. Efter en översiktlig analys baserad på Riksantikvarieämbetets och länsstyrelsernas vattenrelaterade kulturmiljöinformation, bedömer myndigheten att miljöanpassningen och restaureringen ofta kan genomföras utan att de värdefulla kulturmiljöer eller de nationella kulturmiljömålen påverkas på ett betydande sätt. Avvägningar mellan vattenmiljövärden och kulturmiljövärden görs idag, i huvudsak av

länsstyrelserna i olika ärenden och projekt, och behöver fortsätta att utvecklas till en god balans för ett hållbart samhälle..

Baserat på denna kunskap har myndigheten antagit följande strategi för sitt arbete med kulturmiljöfrågor:

➤ *Strategi*

Havs- och vattenmyndigheten ska fortsatt beakta fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer inom sitt arbete med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav samt hållbar förvaltning av fiskeresurserna.

Havs- och vattenmyndigheten ska arbeta för bevarande och återskapande av akvatiska ekosystem så att en hållbar utveckling kan uppnås såväl avseende naturmiljöer som vattenresursnyttjande.

Relevans för kulturmiljömålen

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Havs- och vattenmyndighetens huvudansvar är att arbeta för ett hållbart samhälle med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav samt hållbar förvaltning av fiskeresurserna. I det perspektivet kommer myndigheten att ta hänsyn till fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer samt ett långsiktigt hållbart nyttjande av havs- och vattenmiljöerna samt fiskbestånden som främjar utveckling av framtida kulturarv och kulturmiljöer.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Havs- och vattenmyndighetens arbete leder till många olika samverkansformer kring såväl vattenmiljö som kulturmiljö. Myndigheten arbetar för att utveckla en ekosystembaserad förvaltning från källa till hav.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Havs- och vattenmyndigheten arbetar för att förbättra såväl miljöinformationen om vattenmiljöerna som vattensystemen och enskilda vatten, biotoper och arter, som ett led i att stärka kunskap och upplevelser.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Havs- och vattenmyndigheten arbetar för en helhetssyn på förvaltningen av landskapet för ett hållbart samhälle med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav. Fungerande akvatiska

ekosystem innebär en minskad påverkan från pågående och historiskt nyttjande av vattenmiljöerna, d.v.s. vårt kulturarv och kulturmiljöer. I förvaltningen av vattenmiljöerna och vid genomförande av naturvårdande åtgärder ska hänsyn tas till fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer.

Bilagor

Bilaga 1: Övergripande förvaltningsområden - Översiktlig analys av HaV:s verksamhetsområden relativt kulturmiljömålen

1.1. Havs- och vattenmyndigheten är förvaltningsmyndighet på miljöområdet för frågor om bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav.

- Myndigheten ska inom sitt ansvarsområde vara pådrivande, stödjande och samlande vid genomförandet av miljöpolitiken och verka för en hållbar förvaltning av fiskeresurserna.

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen, miljöbalken och flera förordningar, fiskerilagstiftningen och myndighetslagstiftning kring förvaltning och ekonomi.

- *Verksamhet*

Myndighetens genomför sitt ansvar enligt instruktionen och lagstiftningen i huvudsak via preciserade arbetsuppgifter som redovisas nedan.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, flera andra nationella myndigheter, länsstyrelserna, kommunerna och flera organisationer och enskilda.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

HaV:s huvudansvar är att arbeta för ett hållbart samhälle med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav samt hållbar förvaltning av fiskeresurserna, och i det perspektivet ta hänsyn till fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

HaV:s arbete leder till många olika samverkansformer kring såväl vattenmiljö som kulturmiljö.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

HaV arbetar för att förbättra såväl miljöinformationen som vattenmiljöerna, som ett led i att stärka kunskap och upplevelser.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

En helhetssyn på förvaltningen av landskapet för ett hållbart samhälle med bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav, innebär en minskad påverkan från kulturarvet och kulturmiljöer, samtidigt som hänsyn tas till fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer.

1.2. Myndigheten ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljö kvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås och ska vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling.

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen.

- *Verksamhet*

Myndigheten genomför uppgiften genom alla de övriga relevanta arbetsuppgifter som framgår av instruktion och lagstiftning.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Redovisas under andra arbetsuppgifter.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Redovisas under andra arbetsuppgifter.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Redovisas under andra arbetsuppgifter.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Redovisas under andra arbetsuppgifter.

1.3. Sakanslagsförvaltning och uppföljning

- ansvara för uppföljning och utvärdering av de statliga bidrag som omfattas av förordningen (1982:840) om statsbidrag till kalkning av sjöar och vattendrag, förordningen (2009:381) om statligt stöd till lokala vattenvårdsprojekt och förordningen (1998:1343) om stöd till fiskevården,

- följa upp och utvärdera de statliga bidrag som omfattas av viltskadeförordningen (2001:724) när det gäller förebyggande åtgärder och ersättning för skada som orsakas av säl och rapportera sådan uppföljning och utvärdering till Statens jordbruksverk
- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen, flera bidragsförordningar och statsstödsreglerna.

- *Verksamhet*

HaV är en miljömålsmyndighet och ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljö kvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås.

HaV ansvarar för anslag 1.11 Åtgärder för havs- och vattenmiljö. Inför varje budgetår tar HaV ett beslut om anslaget användande med utgångspunkt i de förutsättningar som ges av relevanta förordningar, regleringsbrev och instruktioner. 2019 omfattar anslaget drygt 900 mkr.

Av 2019 års beslut framgår att HaV bedömt att anslaget ska användas för utgifter för insatser och åtgärder för att förbättra, bevara, planera, restaurera och skydda havs- och vattenmiljöer. Bidrag kan lämnas till länsstyrelsernas och, efter prövning i varje enskilt fall, till andra myndigheters och organisationers verksamhetskostnader för insatser och åtgärder för havs- och vattenmiljöer. Fördelning av medel från anslaget grundar sig på nyttan för vattenmiljön.

Myndigheten ger bidrag och stödjer projekt, främst via länsstyrelserna, med syfte att rehabilitera/restaurera vattendrag och sjöar. Ofta berörs olika kulturmiljöer och frågor om prioritering, avvägning och finansiering uppkommer. I olika projekt inkluderar man kulturmiljön i arbetet med att förbättra vattenmiljön för att finna lämpliga lösningar som gynnar vattenmiljö och kulturmiljö.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, länsstyrelserna och kommuner, och indirekt flera organisationer och enskilda fastighetsägare.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Fördelning av medel från anslag 1.11 grundar sig på nyttan för vattenmiljön. I olika projekt inkluderar man kulturmiljön i arbetet med att förbättra vattenmiljön och fiskbestånden för att finna lämpliga lösningar som gynnar vattenmiljö och kulturmiljö.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

I olika projekt kommer samverkan om såväl vattenmiljö som kulturmiljö vara väsentliga frågor att hantera.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Kunskap kommer att tas fram inom olika projekt med att förbättra vattenmiljön för att finna lämpliga lösningar som gynnar vattenmiljö och kulturmiljö.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Fördelning av medel från anslag 1.11 grundar sig på nyttan för vattenmiljön. För att få en bättre helhetssyn i förvaltningen, behöver de akvatiska ekosystemen förbättras.

Bilaga 2: Havs- och vattenmiljöförvaltning - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen

2.1. Samordning av arbetet med skydd av och åtgärder för naturtyper och arter, genom EU:s art- och habitatdirektiv, internationella och regionala miljökonventioner

- inom sitt ansvarsområde ansvara för skydd av naturtyper och arter samt andra frågor om biologisk mångfald i sjöar, vattendrag och hav,
- samverka med Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Sveriges geologiska undersökning och länsstyrelserna i frågor som har betydelse för bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av havs- och vattenmiljön och för vattenbruket.
- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen, miljöbalken och flera förordningar.

- *Verksamhet*

Myndighetens verksamhet utgörs i huvudsak av vägledning, samordning och uppföljning av havs- och vattenmiljöanknutna arter och habitat i samverkan med Naturvårdsverket.

Stöd till regeringskansliet inom de havs- och vattenmiljökonventioner som Sverige anslutit sig till.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, länsstyrelserna.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Inte relevant då det troligen inte finns något biologiskt kulturarv i havs- och vattenmiljön

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Inte relevant.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Inte relevant.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Helhetssynen på landskapet behöver stärkas för de akvatiska ekosystemen.

2.2. Samordning och utveckling av arbetet med områdesskydd

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen, miljöbalken och områdesskyddsförordningen.

- *Verksamhet*

Myndighetens verksamhet utgörs i huvudsak av vägledning, samordning och uppföljning av områdesskyddet av marina och limniska miljöer i samverkan med Naturvårdsverket, som har det nationella ansvaret för områdesskyddet.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, länsstyrelser, kommuner, Riksantikvarieämbetet samt flera andra nationella myndigheter, ideella organisationer och markägare.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Vägledning för skydd och förvaltning av skyddade akvatiska miljöer ska behandla hur hänsyn ska tas till fornlämningar och värdefulla kulturmiljöer då de kan utgöra en förstärkning av miljöernas värden.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Processen kring bildande av och förvaltning av skyddade områden ska involvera berörda parter och information om de akvatiska miljöerna ska inkludera såväl naturmiljö- som kulturmiljövärden.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Information om områdena inkluderar naturmiljö- som kulturmiljövärden vilket ger en bas för samhällets kunskap och upplevelser.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Områdesskyddet fokuserar idag huvudsakligen på havs- och vattenmiljöer med en hög grad av naturlighet vilket är områden med låg historisk grad av mänsklig påverkan och jämförelsevis få kulturmiljövärden, men en bredare tillämpning av områdesskyddet för natur- och kulturmiljö är möjlig.

2.3. Vara samlande i vatten- och havsmiljöarbetet genom att samordna vattenmyndigheterna för genomförandet av vattenförvaltningsförordningen (2004:660),

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på miljöbalken och vattenförvaltningsförordningen.

- *Verksamhet*

Myndigheten arbetar med föreskrifter och vägledningar för vattenförvaltningen samt samverkar med vattenmyndigheterna och andra myndigheter. Myndigheten rapporterar till EU-kommissionen.

Myndigheten företräder regeringskansliet i några av EU-kommissionens arbetsgrupper och Artikel 21-kommitten.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, vattenmyndigheterna, Sveriges geologiska undersökning, SMHI, Naturvårdsverket, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, länsstyrelserna samt flera andra myndigheter och alla kommuner.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Vattenförvaltningens mål är fungerande akvatiska ekosystem, men kan sänka målnivån under vissa förutsättningar, bl.a. fornlämningar och värdefull kulturmiljö.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Samverkansprocesser och samråd ger möjligheter till deltagande.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Vattenförvaltningen ger ett omfattande kunskapsunderlag om kulturmiljöns påverkan på vattensystemen.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Vattenförvaltningen beskriver att det behövs en bättre helhetssyn på förvaltningen av landskapet och enskilda vattenförekomster för att få bättre akvatiska ekosystem i förhållande till kulturmiljöns påverkan.

2.4. Genomföra havsmiljöförvaltningen

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på miljöbalken och havsmiljöförordningen.

- *Verksamhet*

Myndigheten ska fastställa miljökvalitetsnormer för Västerhavet respektive Östersjön med utgångspunkt från God Miljöstatus och baserat på ett antal kvalitativa deskriptorer som beslutas i en föreskrift. Deskriptorerna ska avse att biologisk mångfald bevaras, begränsning av främmande arter, nyttjade fisk- och skaldjursbestånd håller sig inom säkra biologiska gränser, de marina näringsvävarna förekommer i normal omfattning och mångfald, eutrofiering reduceras till ett minimum, havsbottnens integritet håller sig på en nivå som innebär att de bentiska ekosystemen inte påverkas negativt, förändring av de hydrografiska villkoren påverkar inte de marina ekosystemen, främmande ämnen ger inte upphov till föroreningseffekter eller överskrider livsmedelsnivåer, marint avfall förorsakar inga skador på kustmiljön och den marina miljön och tillförsel av energi påverkar inte den marina miljön.

Ett åtgärdsprogram ska fastställas för att uppnå miljökvalitetsnormerna.

Myndigheten rapporterar till EU Kommissionen.

Myndigheten företräder regeringskansliet i några av EU Kommissionens arbetsgrupper och Artikel 25-kommitten.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, länsstyrelserna, kommunerna och indirekt alla som bedriver verksamhet som påverkar havsmiljön.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Miljökvalitetsnormerna bör leda till mindre påverkan på vissa marina fornlämningar, men kommer även att påverka marina kulturlager med föroreningar, vrak med oljerester, överutnyttjade fiskbestånd, m.m.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Samverkansprocesser och samråd ger möjligheter till deltagande. Delaktighet eftersträvas framför allt för att minska påverkan på havsmiljön med utsläpp, avfallshantering, m.m. för att främja ett hållbart nyttjande.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Havsmiljöförvaltningen ger ett omfattande kunskapsunderlag om kulturmiljöns påverkan på vattensystemen.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Havsmiljöförvaltningens helhetssyn innebär att kulturmiljöpåverkan måste förändras, medan andra kulturmiljölämningar inte har någon inverkan på målen för havsmiljön.

2.5. Havspanering

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på miljöbalken och havspaneringsförordningen.

- *Verksamhet*

Havspaneringen har till syfte att bidra till långsiktigt hållbar utveckling och ska ge vägledning till myndigheter och kommuner vid planläggning och prövning av anspråk på användningen av Bottniska viken, Östersjön respektive Västerhavet, från området som ligger en nautisk mil utanför baslinjerna ut till den yttre gränsen för Sveriges ekonomiska zon.

Havspanerna är huvudsakligen avsedda att vägleda statliga myndigheter, kommuner och kommunala organ vid planläggning och prövning, efter genomförda avvägningar mellan olika intressen. Havspaningsförslaget ska ange grunddragen för användningen av havsområdet, de områden inom havsområdet som är av riksintresse enligt 3 kap. MB och andra allmänna intressen av väsentlig betydelse, samt nuvarande användningen av havsområdet och de spaneringsförutsättningar i övrigt som planen tar hänsyn till, samt även redovisa de överväganden som har legat till grund för planen, ange hur frågor om oförenliga ändamål bör lösas och tydligt redovisa innebörden och konsekvenserna av användningen av havsområdet enligt planen. Förslaget ska vara förenligt med 3 och 4 kap. MB.

Eftersom kulturvärden är ett utpekat riksintresse enligt 3 kap. 6 § MB så ska områden som är av riksintresse redovisas i havspaningsförslaget.

Det kan konstateras att andra riksintressen eller andra intressen av betydelse som skyddas enligt 3 kap. MB i vissa fall kommer i konflikt med kulturvärdenas intressen medan andra intressen kan medföra synergieffekter.

I 4 kap. 10 § MB och 16 § havspaneringsförordningen (2015:400) ges Havs- och vattenmyndigheten möjlighet att ta fram förslag till föreskrifter om förbud mot eller begränsningar för verksamheter eller åtgärder inom ett havspanerat område som behövs för att uppnå syftet med planen, varefter regeringen får anta dessa föreskrifter.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, flera nationella statliga myndigheter, länsstyrelserna, kommunerna och indirekt alla som bedriver verksamhet som påverkar havsmiljön.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Havsplaneringen ska ge en översiktlig planeringsram för bl.a. kulturmiljöintressen.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Samverkansprocesser och samråd möjliggör delaktighet.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Havsplaneringen bidrar till att kunskapsunderlag för kulturmiljöer i och vid havet utvecklas och tillgängliggörs.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Havsplaneringen ger en helhetssyn på planering och förvaltning av havslandskapet.

2.6. Ansvara för den centrala tillsynsvägledningen under miljöbalken och samverka med länsstyrelserna för att åstadkomma ett effektivt tillsynsarbete,

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på miljötillsynsförordningen.

- *Verksamhet*

Havs- och vattenmyndigheten ger tillsynsvägledning i frågor om

1. miljökvalitetsnormer enligt 5 kap. miljöbalken inom sitt ansvarsområde,
2. vattenskyddsområden enligt 7 kap. miljöbalken,
3. enskilda avlopp enligt 9 kap. miljöbalken,
4. vattenverksamhet enligt 11 kap. miljöbalken, med undantag för frågor om

markavvattning,

5. dumpning enligt 15 kap. miljöbalken,
6. fiske och vattenbruk, med undantag för frågor som omfattas av

Kemikalieinspektionens vägledningsområde enligt 6 §, och

7. skydd av grundvatten.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Jordbruksverket, länsstyrelserna och kommunerna.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Tillsynsvägledningen handlar primärt om att kontrollera att lagstiftningen och givna tillstånd följs, och är därför inte särskilt relevant.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Inte relevant.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Inte relevant.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Inte relevant.

2.7. Bevaka allmänna miljövärdsintressen i mål och ärenden där miljöbalken tillämpas och som handläggs hos myndigheter och domstolar samt lämna myndighetens synpunkter tidigt i processen

- delta i miljöprovningar som gäller frågor som är principiellt viktiga eller har stor betydelse för havs- och vattenmiljön eller fisket,
- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på 22 kap 6 § miljöbalken.

- *Verksamhet*

Vi deltar som part för att tillvarata miljöintressen och andra allmänna intressen i mål och ärenden som avgörs av domstol eller andra myndigheter. Vi prioriterar principiellt viktiga mål inom vårt ansvarsområde, exempelvis havsbaserad vindkraft, gruvor och annan miljöfarlig verksamhet med stor påverkan på vattenmiljön, vattenkraft samt annan vattenverksamhet.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

HaV deltar i miljöprovningsärenden för att tillvarata vattenmiljövärden, vilka ibland även berör värdefulla kulturmiljöer.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Inte relevant, även om miljöprovningen är öppen för deltagande av alla som berörs.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Miljöprövningar är offentliga och kan bidra till kunskapsspridning.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Miljöprövningar ska behandla aktuell verksamhet och vilken påverkan på den kan ha på natur- och kulturmiljön, och kan därmed ha betydelse för förvaltningen av landskapet.

2.8. Havs- och vattenmyndigheten är behörig myndighet enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1143/2014 av den 22 oktober 2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter i fråga om arter som lever i vatten.

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen och förordning (2018:1939) om invasiva främmande arter.

- *Verksamhet*

Myndigheten gör de riskbedömningar som behövs enligt EU-förordningen, lämnar tillstånd i vissa fall och meddelar föreskrifter om verkställighet.

Myndigheten föreslår till regeringen de arter som bör tas upp i den nationella förteckningen och vad som bör gälla för dem, och de arter i den nationella förteckningen som bör omfattas av ett utökat regionalt samarbete.

Myndigheten vidtar de åtgärder i fråga om arters spridningsvägar som krävs enligt EU-förordningen, upprättar ett övervakningssystem och tar fram ett hanteringsprogram för en invasiv art som ska förvaltas.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, Jordbruksverket och länsstyrelserna.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Invasiva främmande arter är ett kulturarv som ska tas bort eller begränsas när de har stor utbredning, såsom signalkräftan.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Inte relevant.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Information om invasiva främmande arter och deras påverkan tas fram som gemensam kunskapskälla.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Invasiva främmande arter har eller kan ha en stor påverkan på landskap och ekosystem, och ska därför tas bort eller begränsas när de har stor utbredning, för att bibehålla ett mer naturligt natur- och kulturmiljölandskap.

Bilaga 3: Fiskförvaltning - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen

3.1. Fiske i havet

- Verka för en hållbar förvaltning av fiskeresurserna.

- *Lagstiftning*

Havs- och vattenmyndigheten ansvarar för det nationella genomförandet av större delen av EU:s fiskeripolitik. I grundförordningen på fiskets område (EU 1380/2013) finns bestämmelser om målen med den gemensamma fiskeripolitiken och hur de ska uppnås. Denna kompletteras av EU:s kontrollförordning. Därtill kommer bl.a. tekniska regleringar, årliga förordningar med kvotfördelningar, samt fleråriga planer som antas till skydd för vissa bestånd.

Nationellt regleras fiske i fiskelagen (1993:787) och förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen (fiskeförordningen) samt i föreskrifter av Havs- och vattenmyndigheten.

Det saknas bestämmelser i fiskelagen och fiskeförordningen som ger uttrycklig möjlighet att ta hänsyn till kulturmiljöns intresse vid fiskereglering.

- *Verksamhet*

Med stöd av bemyndiganden från regeringen beslutar myndigheten om bland annat föreskrifter om fiskevård och fiskets bedrivande. Många arter som är viktiga för såväl det yrkesmässiga kust- och insjöfisket som fritidsfisket, till exempel sik, siklöja, öring, ål, gädda, abborre, gös, piggvar, skrubbskädda, hummer och krabba regleras inte av EU gemensamma regler. I Sverige regleras detta genom fiskelagen (1993: 787), fiskeförordningen (1994: 1716) och Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter.

Den nationella resurspolitiken innefattar vård och nyttjande av fiskeresurserna längs kusterna samt för sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön, samt tillrinnande vattendrag upp till det första definitiva vandringshindret. Dessa nationella regelverk utgör kompletteringar till den gemensamma fiskeripolitiken. Huvuddelen av fisket längs kusterna samt allt fiske inom sötvattensområdena regleras således inte genom fångstkvoter, utan beståndsvården sker i stället genom nationella föreskrifter avseende licenser, redskapsbegränsningar, förbudsområden, fisketider och minimimått.

HaV har också det övergripande ansvaret för den svenska fiskerikontrollen och ansvarar för genomförandet av landningskontrollen och handlägger sanktionsärenden vid brott mot föreskrifter på fiskets område. Myndigheten ansvarar också för frågor om licenser och tillstånd.

Samtliga EU:s medlemsstater har som utgångspunkt rätt att fiska i varandras territorialhav och ekonomiska zon. Men det finns bl.a. ett undantag som innebär

att medlemsstaterna har rätt att i vatten som är under deras överhöghet eller jurisdiktion upp till 12 nautiska mil från baslinjerna begränsa fisket till fiskefartyg som traditionellt fiskar i de aktuella vattnen från hamnar vid den angränsande kusten. Dock anges i bilaga I till grundförordningen vilka medlemsstater som får bedriva vilka typer av fiske inom varandras 12 nautiska mil-område. Exempel på sådana avtal i bilaga I är avtal mellan Sverige och vissa grannländer att fiska inom varandras 12 nautiska mil område, t.ex. i Kattegatt in till 3 nautiska mil från baslinjen.

Artikel 11 i grundförordningen ger medlemsstaterna befogenhet att anta bevarandeåtgärder som ska tillämpas på vatten som ligger under deras överhöghet eller jurisdiktion och som inte berör andra medlemsstaters fiskefartyg, under förutsättning att dessa bevarandeåtgärder är nödvändiga för att medlemsstaten ska kunna efterleva sina skyldigheter enligt särskilt utpekade bestämmelser i havsmiljödirektivet, art- och habitatdirektivet respektive fågeldirektivet. Om en annan medlemsstat har ett direkt förvaltningsintresse i det fiske som kommer beröras av åtgärderna så är det EU-kommissionen som har befogenhet att anta dem, efter särskilt förfarande mellan berörda medlemsstater.

För svenskt vidkommande har bl.a. Bratten-området reglerats av kommissionen i enlighet med artikel 11 efter särskilt förfarande mellan Sverige, Danmark och Tyskland. Havs- och vattenmyndigheten har med stöd av artikel 11 och nationell föreskriftsrätt antagit bestämmelser om fiskereglering i Koster- och Väderöområdet.

HaV har föreskriftsrätt bl.a. gällande vilka hänsyn som vid fiske ska tas till naturvårdens intresse. Denna föreskriftsrätt anges i 2 kap. 12 § fiskeförordningen och tar sitt avstamp i 20 § fiskelagen. HaV har använt föreskriftsrätten huvudsakligen för fiskereglering i marina skyddade områden såsom Koster- och Väderöområdet och Gullmarsfjorden.

Miljöbalken (MB) är tillämplig både på fritidsfiske och på yrkesfiske.

Yrkesfiske är en av de verksamheter som ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringens bedrivande enligt 3 kap. 5 § MB. Bevarandebalansen att skydda fisk i ett ekosystem fångas upp i skyddet av naturvärden i 3 kap. 6 § medan allmänt skydd av områden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt skyddas enligt 3 kap. 3 § MB.

4 kap. MB rör särskilda hushållningsfrågor avseende olika geografiska områdens riksintresse på grund av sina samlade natur- och kulturvärden.

Inrättande av skyddsområden enligt 7 kap. MB skulle kunna avse områden som är viktiga för vissa fiskarter och så är fallet bl.a. avseende bestämmelser om Natura 2000-områden. Fiske är en verksamhet som omfattas av 7 kap. 28 a § MB. Till den del bestämmelser i den gemensamma fiskeripolitiken (inklusive nationella kompletterande bestämmelser) medger reglering av fisket med hänsynstagande till

EU:s miljöbestämmelser (och nationell implementering av dessa) föreligger ingen konflikt mellan dessa båda regelverk.

Bestämmelserna i 8 kap. MB om skydd av bl.a. vilda djurarter är avsedda att komplettera fiskerilagstiftningen. Det går inte att genom sådana bestämmelser skapa skydd som inte stöds av fiskerilagstiftningen, däremot kan motsvarande regler införas genom fiskerilagstiftningen.

Fiske utgör inte någon miljöfarlig verksamhet enligt definitionen i 9 kap. MB eller någon vattenverksamhet enligt 11 kap. MB och är därmed inte förprövningspliktiga enligt reglerna i dessa kapitel.

EU-domstolen har bedömt att artikel 11.1 i grundförordningen ska tolkas så att den inte får reglera yrkesfisket på visst sätt med stöd av unionens miljölagstiftning, om korresponderande regleringsmöjligheter inte också anges i unionens gemensamma fiskeripolitik.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, länsstyrelserna och de som fiskar.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Yrkesfisket i havet berörs delvis av fornlämningar och kulturmiljöer som t.ex. fartygslämningar men bidrar inte till dessa. Det är svårt att avgöra verksamhetens påverkan på fartygslämningar och andra kulturmiljöer på stora djup.

Det storskaliga yrkesfisket till havs upprätthåller delvis ett fiskekulturarv, fast verksamheten är påtagligt annorlunda än det traditionella yrkesfisket som utgår från och landar fångsten i samma hamn.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Yrkesfisket undviker ofta kulturmiljölämningar på havsbotten då det kan påverka deras verksamhet.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Yrkesfisket till havs är en del av kulturarvet och upprätthåller i viss mån kulturmiljöerna genom sitt fiske. Effektiviseringen och globaliseringen av det storskaliga yrkesfisket har skapat ett nytt kulturarv som bland annat inneburit att allt större andel av fångsterna landas och processas i andra länder.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Yrkesfiskarna strävar oftast efter fritt fiske där kulturmiljölämningar har en negativ inverkan på deras verksamhet, d.v.s. det finns ett behov av en tydligare avgränsning av kulturmiljöer för att stärka hänsynen till dessa.

3.2. Fiske i kustvatten och de stora sjöarna samt tillrinnande vattendrag

- *Lagstiftning*

Nationellt regleras yrkesfiske i fiskelagen (1993:787) och förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen (fiskeförordningen) samt i föreskrifter av Havs- och vattenmyndigheten.

I kustvatten och de stora sjöarna finns både allmänt och enskilt vatten. Genom lagen om rätt till fiske har allmänheten rätt att med vissa restriktioner fiska på enskilt vatten inom dessa vattenområden. I de tillrinnande vattendragen finns enbart enskild fiskerätt utan fri fiskerätt för allmänheten.

Det saknas bestämmelser i fiskelagen och fiskeförordningen som ger uttrycklig möjlighet att ta hänsyn till kulturmiljöns intresse vid fiskereglering.

- *Verksamhet*

Med stöd av bemyndiganden från regeringen beslutar myndigheten om bland annat föreskrifter om fiskevård och fiskets bedrivande. Många arter som är viktiga för såväl det yrkesmässiga kust- och insjöfisket som fritidsfisket, till exempel sik, siklöja, öring, ål, gädda, abborre, gös, piggvar, skrubbskädda, hummer och krabba regleras inte av EU:s gemensamma regler. I Sverige regleras detta genom fiskelagen (1993: 787), fiskeförordningen (1994: 1716) och Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter.

Den nationella resurspolitiken innefattar vård och nyttjande av fiskresurserna längs kusterna samt för sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön, samt tillrinnande vattendrag upp till det första definitiva vandringshindret. Dessa nationella regelverk utgör kompletteringar till den gemensamma fiskeripolitiken. Huvuddelen av fisket längs kusterna samt allt fiske inom sötvattensområdena regleras således inte genom fångstkvoter, utan beståndsvården sker i stället genom nationella föreskrifter avseende licenser, redskapsbegränsningar, förbudsområden, fisketider och minimimått.

HaV har också det övergripande ansvaret för den svenska fiskerikontrollen och ansvarar för genomförandet av landningskontrollen och handlägger sanktionsärenden vid brott mot föreskrifter på fiskets område. Myndigheten ansvarar också för frågor om licenser och tillstånd.

Miljöbalken (MB) är tillämplig både på fritidsfiske och på yrkesfiske.

Yrkesfiske är en av de verksamheter som ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringens bedrivande enligt 3 kap. 5 § MB. Bevarandeintresset att skydda fisk i ett ekosystem fångas upp i skyddet av naturvärden i 3 kap. 6 § medan

allmänt skydd av områden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt skyddas enligt 3 kap. 3 § MB.

4 kap. MB rör särskilda hushållningsfrågor avseende olika geografiska områdens riksintresse på grund av sina samlade natur- och kulturvärden.

Inrättande av skyddsområden enligt 7 kap. MB skulle kunna avse områden som är viktiga för vissa fiskarter och så är fallet bl.a. avseende bestämmelser om Natura 2000-områden. Fiske är en verksamhet som omfattas av 7 kap. 28 a § MB och att tillstånd krävs redan vid risk för indirekta skadliga effekter på skyddsobjektet med beaktande av den kumulerade effekten, med hänsyn tagen till effekter från andra verksamheter. Medlemsstaterna har möjlighet att reglera fiske i områden som omfattas av skydd enligt bl.a. fågeldirektivet och art- och habitatdirektivet.

Bestämmelserna i 8 kap. MB om skydd av bl.a. vilda djurarter är avsedda att komplettera fiskerilagstiftningen. Det går inte att genom sådana bestämmelser skapa skydd som inte stöds av fiskerilagstiftningen, däremot kan motsvarande regler införas genom fiskerilagstiftningen.

Fiske utgör inte någon miljöfarlig verksamhet enligt definitionen i 9 kap. MB eller någon vattenverksamhet enligt 11 kap. MB och är därmed inte förprövningspliktiga enligt reglerna i dessa kapitel.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, länsstyrelserna och de som fiskar eller upplåter sin enskilda fiskerätt för fiske.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Fisket utmed kusterna, i de stora sjöarna och vattendragen bidrar till bevarandet av kulturmiljöer och kulturarvet samtidigt som utvecklingen av yrkes- och fritidsfisket samt fisketurismen påverkar bevarandet och utvecklingen av kulturmiljön och kulturarvet.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Fiskeintressena har generellt ett högt intresse för kulturmiljöarbetet då det är en integrerad del av fiske- och naturvården. Havs- och vattenmyndighetens utveckling av en strategi för en ekosystembaserad fiskförvaltning främjar en ökad delaktighet.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Fisket är en del av kulturarvet i dessa områden och upprätthåller ofta vissa kulturmiljöer genom sitt fiske. I vissa vattenområden är olika former av fiske en betydande del av kulturarvet.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Yrkesfiskarna strävar oftast efter bättre fiskbestånd där påverkan från kulturmiljön har en negativ inverkan, d.v.s. det finns ett behov av en bättre helhetssyn på förvaltningen av landskapet för att stärka de akvatiska ekosystemen.

3.3. Enskilt fiske

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på fiskelagen (1993:787) och förordningen (1994:1716) om fisket, vattenbruket och fiskerinäringen (fiskeförordningen) samt i föreskrifter av Havs- och vattenmyndigheten. I huvudsak har myndigheten föreskriftsrätt för vattensystem från havet upp till första definitiva vandringshindret samt tillrinningsområdena till de stora sjöarna. Därutöver finns det även föreskriftsrätt för hotade arter och stammar.

Enskilt fiske förekommer nära land utmed kusterna och i de fem stora sjöarna samt i vattendragen. Lagstiftningen om gränsen mellan allmänt och enskilt vatten utmed kusterna och de stora sjöarna är komplex varför enskilt vatten ibland bara förekommer ut till 300 m från land och i andra vattenområden med en tät skärgård kan gå långt ut i havsbandet.

Det saknas bestämmelser i fiskelagen och fiskeförordningen som ger uttrycklig möjlighet att ta hänsyn till kulturmiljöns intresse vid fiskereglering.

- *Verksamhet*

Med stöd av bemyndiganden från regeringen beslutar myndigheten om bland annat föreskrifter om fiskevård och fiskets bedrivande. Många arter som är viktiga för fritidsfisket, till exempel sik, siklöja, öring, ål, gädda, abborre, gös, piggvar, skrubbskädda, hummer och krabba regleras inte av EU-gemensamma regler. I Sverige regleras detta genom fiskelagen (1993: 787), fiskeförordningen (1994: 1716) och Havs- och vattenmyndighetens föreskrifter.

Den nationella resurspolitiken innefattar vård och nyttjande av fiskresurserna längs kusterna samt för sjöarna Vänern, Vättern, Mälaren, Hjälmaren och Storsjön, samt tillrinnande vattendrag upp till det första definitiva vandringshindret. Huvuddelen av fisket längs kusterna samt allt fiske inom sötvattensområdena regleras inte genom fångstkvoter, utan beståndsvården sker i stället genom nationella föreskrifter avseende licenser, redskapsbegränsningar, förbudsområden, fisketider och minimimått.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, länsstyrelserna och alla som idkar enskilt fiske inom berörda områden.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Det enskilda fisket berörs av kulturmiljöer men bidrar inte till dessa.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Människor som bedriver enskilt fiske tar ofta del av kulturmiljöerna eftersom dessa finns nästan överallt.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

En stor del av befolkningen och turister tar del av kulturmiljöerna vid enskilt fiske.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Det enskilda fisket strävar oftast efter bättre fiskbestånd där påverkan från kulturmiljön som vattenkraftverk och flottledsrensningar kan ha en negativ inverkan, d.v.s. det finns ett behov av en bättre helhetssyn på förvaltningen av landskapet för att stärka de akvatiska ekosystemen.

Bilaga 4: Kunskap - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen

4.1. Miljöinformation, kommunikation och internationellt arbete

- i samråd med Naturvårdsverket fördela medel för miljöövervakning, uppföljning av miljökvalitetsmålen och internationell rapportering och efter samråd med övriga berörda myndigheter och organisationer ansvara för genomförandet av miljöövervakningen samt beskriva och analysera miljötillståndet inom sitt ansvarsområde,
  - ansvara för att samla in grundläggande information om fiskbestånden samt fisket och annat nyttjande i sjöar, vattendrag och hav och särskilt svara för att datainsamling och rådgivning i fråga om fiskbestånden och fisket bedrivs i enlighet med rådets förordning (EG) nr 199/2008 av den 25 februari 2008 om upprättande av en gemenskapsram för insamling, förvaltning och utnyttjande av uppgifter inom fiskerisektorn och till stöd för vetenskapliga utlåtanden rörande den gemensamma fiskeripolitiken,
  - inom sitt ansvarsområde främja forskning och utvecklingsverksamhet och delta i beredningen av Naturvårdsverkets miljöforskningsanslag till stöd för myndighetens och verkets arbete,
  - göra kunskaper om havs- och vattenmiljön, fisket och myndighetens arbete tillgängliga för myndigheter, allmänhet och andra berörda,
- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen och EU:s datainsamlingsförordning samt miljöinformationskrav i flera förordningar.

- *Verksamhet*

Verksamheten avser myndighetens långsiktiga kunskapsförsörjning avseende miljö, fisk och andra akvatiska organismer, fiske, havsplanering, samhällsekonomi och andra aspekter på vatten-, havs- och fiskförvaltning. Det avser myndighetens behov av datainsamling och miljöövervakning i hav och sötvatten inklusive fisk och fiske. Det avser även genomförande av HaV:s skyldigheter som statistikansvarig myndighet enligt lagen och förordningen om den officiella statistiken.

Beredning och samordning av forskningsbehov och den samordning som krävs med angränsande forskningsfinansiärer, myndigheter och forskningsutförare.

Samordning inom internationellt utvecklingssamarbete och internationella processer.

I verksamhetsområdet ingår även myndighetens kommunikationsarbete med olika kommunikationskanaler.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, länsstyrelserna och indirekt utförare, datavårdar och alla som nyttjar informationen.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Verksamhetsområdet tar fram mycket miljöinformation men inte inom kulturmiljön.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Informationen och kunskapsunderlagen skapar förutsättningar för delaktighet.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Informationen och kunskapsunderlagen skapar förutsättningar för kunskap och upplevelser.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Informationen och kunskapsunderlagen visar på stor påverkan från människans nyttjande av vattenlandskapet, som en bas för en bättre förvaltning av vattenlandskapet.

4.2. Myndigheten ska samordna uppföljning och utvärdering av miljökvalitetsmålen Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag och Hav i balans samt levande kust och skärgård.

Lagstiftning

Myndighetens ansvar baseras på instruktionen.

- *Verksamhet*

Uppföljning och utvärdering av miljökvalitetsmålen Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag och Hav i balans samt levande kust och skärgård.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, Naturvårdsverket, länsstyrelserna och indirekt utförare, datavårdar och alla som nyttjar informationen

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

I uppföljningen av miljö kvalitetsmålen avseende hav, sjöar och vattendrag görs en bedömning av utvecklingen av kulturmiljön i samverkan med länsstyrelserna och Riksantikvarieämbetet.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Uppföljningen görs i huvudsak av myndigheterna.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Uppföljningen och utvärderingen ger kunskap om de generella förhållandena.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Uppföljningen och utvärderingen ger kunskap för förvaltningen av landskapet.

Bilaga 5: Verksamhetsstöd - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen

5.1. Juridiskt och administrativt stöd

- *Lagstiftning*

Myndigheten tillämpar, utöver fiskeri- och miljölagstiftningarna, ekonomiadministrativ- och personallagstiftning men som i enskilda verksamhetsformer inte bedöms vara relevanta för kulturmiljömålen.

- *Verksamhet*

Den juridiska expertisen deltar i myndighetens samtliga verksamhetsprocesser.

De ekonomiadministrativa och HR-experterna stödjer samtliga verksamhetsområden.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, och indirekt regeringskansliet och alla mottagare av HaV:s verksamhet.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Inte relevant.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Inte relevant.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Inte relevant.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Inte relevant.

Bilaga 6: Digital utveckling - översiktlig analys av verksamhetsområdet relativt kulturmiljömålen

6.1. Digital utveckling och IT-verksamhet

- *Lagstiftning*

Myndighetens ansvar baseras på myndighetens instruktion, EU:s Dataskyddsförordningen, Lag med kompletterande bestämmelser till EU:s dataskyddsförordning (dataskyddslagen), säkerhetsskyddslagen och olika krav som följer av annan lagstiftning (exv. fiskerilagstiftningen).

Som enskild verksamhet har inte verksamhetsområdet relevans för kulturmiljömålen, men utgör en viktig del av kunskaps- och informationsutbytet med kulturmiljöområdet.

- *Verksamhet*

Samordna arbetet med digital verksamhetsutveckling och arbetet med vidareutnyttjande av information. Användarsupport, förvaltning och drift av myndighetens informationssystem och tekniska infrastruktur. IT-strategisk planering, strategisk arkitektur, informationssäkerhet och processtöd. Ny- och vidareutveckling av myndighetens informationssystem.

- *Vilka berörs av arbetet*

Havs- och vattenmyndigheten, och indirekt alla som vill ta del av HaV:s information och tjänster inom hela myndighetens verksamhetsområde.

- *Relevans för kulturmiljömålen*

- *ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,*

Inte relevant.

- *människors delaktighet i kulturmiljöarbetet och möjlighet att förstå och ta ansvar för kulturmiljön,*

Inte relevant.

- *ett inkluderande samhälle med kulturmiljön som gemensam källa till kunskap, bildning och upplevelser, och*

Inte relevant.

- *en helhetssyn på förvaltningen av landskapet som innebär att kulturmiljön tas till vara i samhällsutvecklingen*

Inte relevant.

Bilaga 7: Förordningar med instruktioner

Förordning (2011:619) med instruktion för Havs- och vattenmyndigheten

Uppgifter

1 § Havs- och vattenmyndigheten är förvaltningsmyndighet på miljöområdet för frågor om bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av sjöar, vattendrag och hav.

2 § Myndigheten ska inom sitt ansvarsområde vara pådrivande, stödjande och samlande vid genomförandet av miljöpolitiken och verka för en hållbar förvaltning av fiskeresurserna.

3 § Myndigheten ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljökvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås och ska vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling.

4 § Myndigheten ska samordna uppföljning och utvärdering av miljökvalitetsmålen Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag och Hav i balans samt levande kust och skärgård.

Myndigheten ska i fråga om sitt miljöarbete rapportera till Naturvårdsverket och samråda med verket om vilken rapportering som behövs.

5 § Myndigheten ska särskilt

1. ansvara för den centrala tillsynsvägledningen under miljöbalken och samverka med länsstyrelserna för att åstadkomma ett effektivt tillsynsarbete,

2. bevaka allmänna miljövärdsintressen i mål och ärenden där miljöbalken tillämpas och som handläggs hos myndigheter och domstolar samt lämna myndighetens synpunkter tidigt i processen,

3. delta i miljöprövningar som gäller frågor som är principiellt viktiga eller har stor betydelse för havs- och vattenmiljön eller fisket,

4. vara samlande i vatten- och havsmiljöarbetet genom att samordna vattenmyndigheterna för genomförandet av vattenförvaltningsförordningen (2004:660),

5. arbeta med frågor som rör havsplanering,

6. ha det övergripande ansvaret för fiskerikontrollen och ansvara för genomförandet av landningskontrollen,

7. inom sitt ansvarsområde ansvara för skydd av naturtyper och arter samt andra frågor om biologisk mångfald i sjöar, vattendrag och hav,

8. i samråd med Naturvårdsverket fördela medel för miljöövervakning, uppföljning av miljökvalitetsmålen och internationell rapportering och efter samråd med övriga berörda myndigheter och organisationer ansvara för genomförandet av miljöövervakningen samt beskriva och analysera miljötillståndet inom sitt ansvarsområde,

9. ansvara för att samla in grundläggande information om fiskbestånden samt fisket och annat nyttjande i sjöar, vattendrag och hav och särskilt svara för att datainsamling och rådgivning i fråga om fiskbestånden och fisket bedrivs i enlighet med rådets förordning (EG) nr 199/2008 av den 25 februari 2008 om upprättande av en gemenskapsram för insamling, förvaltning och utnyttjande av uppgifter inom fiskerisektorn och till stöd för vetenskapliga utlåtanden rörande den gemensamma fiskeripolitiken,

10. inom sitt ansvarsområde främja forskning och utvecklingsverksamhet och delta i beredningen av Naturvårdsverkets miljöforskningsanslag till stöd för myndighetens och verkets arbete,

11. göra kunskaper om havs- och vattenmiljön, fisket och myndighetens arbete tillgängliga för

myndigheter, allmänhet och andra berörda,

12. ansvara för uppföljning och utvärdering av de statliga bidrag som omfattas av förordningen (1982:840) om statsbidrag till kalkning av sjöar och vattendrag, förordningen (2009:381) om statligt stöd till lokala vattenvårdsprojekt och förordningen (1998:1343) om stöd till fiskevården,

13. följa upp och utvärdera de statliga bidrag som omfattas av viltskadeförordningen (2001:724) när det gäller förebyggande åtgärder och ersättning för skada som orsakas av säl och rapportera sådan uppföljning och utvärdering till Statens jordbruksverk, och

14. samverka med Naturvårdsverket, Jordbruksverket, Sveriges geologiska undersökning och länsstyrelserna i frågor som har betydelse för bevarande, restaurering och hållbart nyttjande av havs- och vattenmiljön och för vattenbruket.

5 a § Havs- och vattenmyndigheten är behörig myndighet enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1143/2014 av den 22 oktober 2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter i fråga om arter som lever i vatten.

6 § Myndigheten ska se till att de regelverk och rutiner som myndigheten förfogar över är kostnadseffektiva och enkla för medborgare och företag.

7 § Myndigheten får bedriva tjänsteexport som är direkt kopplad till det utvecklingsarbete som myndigheten bedriver internationellt och som ligger inom ramen för det uppdrag som anges i denna instruktion, en annan förordning eller ett beslut som regeringen fattat.

De sammanlagda intäkterna från myndighetens hela tjänsteexport får motsvara högst fem procent av myndighetens totala förvaltningskostnader.

Ledning

8 § Myndigheten leds av en myndighetschef.

9 § Vid myndigheten ska det finnas ett insynsråd som består av högst tio ledamöter.

Anställningar och uppdrag

10 § Generaldirektören är myndighetschef.

Personalansvarsnämnd

11 § Vid myndigheten ska det finnas en personalansvarsnämnd.

Tillämpligheten av vissa förordningar

12 § Myndigheten ska tillämpa personalföreträdarförordningen (1987:1101).

13 § Myndigheten ska tillämpa internrevisionsförordningen (2006:1228).

Undantag från myndighetsförordningen

13 a § Bestämmelserna i 20 § första stycket och 21 § 3-5 myndighetsförordningen (2007:515) ska inte tillämpas på Havs- och vattenmyndighetens beslut som fattas genom automatiserad behandling.

Ärendenas handläggning

13 b § Beslut som fattas genom automatiserad behandling ska anses fattade av generaldirektören. Förordning (2014:1428).

Avgifter

14 § Myndigheten får ta ut avgifter för tjänster som levereras inom ramen för myndighetssamverkan inom myndighetens ansvarsområde eller vid tjänsteexport.

Myndigheten får meddela föreskrifter om avgifternas storlek och får disponera avgifterna.

Förordning (2012:989) med instruktion för Naturvårdsverket

Uppgifter

1 § Naturvårdsverket är förvaltningsmyndighet på miljöområdet i frågor om klimat och luft, mark, biologisk mångfald, förorenade områden, kretslopp och avfall, miljöövervakning samt miljöforskning. Naturvårdsverket har en central roll i miljöarbetet och ska vara pådrivande, stödjande och samlande vid genomförandet av miljöpolitiken.

Naturvårdsverket ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljökvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås och ska vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling.

Naturvårdsverket ska främja en hållbar utveckling med utgångspunkt i generationsmålet och miljökvalitetsmålen.

2 § Naturvårdsverket ska inom miljömålssystemet

1. vägleda berörda myndigheter i deras arbete med genomförande och uppföljning,
2. utvärdera, följa upp och i samråd med berörda myndigheter utveckla tillämpningen av samhällsekonomiska analyser,
3. löpande och strategiskt analysera och utvärdera styrmedel och åtgärder,
4. varje år redovisa en samlad beskrivning av det närmast föregående årets resultat med
  - a) en uppföljning av etappmålen,
  - b) en redovisning av de åtgärder som vidtagits för att nå miljökvalitetsmålen och generationsmålet, och
  - c) en analys av utvecklingstrenden i förhållande till miljökvalitetsmålen och generationsmålet, och
5. vart fjärde år redovisa en fördjupad utvärdering av möjligheterna att nå miljökvalitetsmålen och generationsmålet med
  - a) en analys av förutsättningarna att nå vart och ett av miljökvalitetsmålen, och
  - b) en målövergripande analys av utvecklingen mot generationsmålet och miljökvalitetsmålen.

I arbetet med redovisning enligt första stycket 4 och 5 ska Naturvårdsverket höra och samordna berörda myndigheter.

3 § Naturvårdsverket ska inom sitt ansvarsområde särskilt

1. ansvara för central tillsynsvägledning,
2. samverka med länsstyrelserna för att åstadkomma ett effektivt tillsynsarbete,

3. bevaka allmänna miljövärdningsintressen i mål och ärenden där miljöbalken tillämpas och som handläggs hos myndigheter och domstolar samt lämna Naturvårdsverkets synpunkter tidigt i processen,
4. delta i miljöprovningar som gäller frågor som är principiellt viktiga eller har stor betydelse för miljön,
5. vägleda statliga myndigheter i deras miljöledningsarbete,
6. samordna uppföljning och utvärdering av miljö kvalitetsmålen Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Bara naturlig försurning, Skyddande ozonskikt, Myllrande våtmarker, Storslagen fjällmiljö och Ett rikt växt- och djurliv,
7. utveckla, följa upp och samordna arbetet med miljöinformationsförsörjning och ansvara för den övergripande administrativa samordningen av miljöövervakningen,
8. i samråd med Havs- och vattenmyndigheten fördela medel för miljöövervakning, uppföljning av miljö kvalitetsmålen och internationell rapportering och efter samråd med övriga berörda myndigheter och organisationer ansvara för genomförandet av miljöövervakningen samt beskriva och analysera miljö tillståndet inom sitt ansvarsområde,
9. finansiera miljöforskning av hög kvalitet till stöd för Naturvårdsverkets och Havs- och vattenmyndighetens arbete,
10. samverka med Havs- och vattenmyndigheten i frågor som har betydelse för havs- och vattenmiljön,
11. göra kunskaper om miljön och miljöarbetet tillgängliga för myndigheter, allmänheten och andra berörda,
12. ansvara för nationell samordning och prioritering när det gäller avhjälpande av sådana föroreningskador och allvarliga miljöskador som avses i 10 kap. miljöbalken,
13. ansvara för administration, uppföljning och utvärdering av de bidrag som omfattas av förordningen (2004:100) om avhjälpande av föroreningskador och statligt stöd för sådant avhjälpande,
14. förvärva och förvalta värdefulla naturområden för statens räkning,
15. ansvara för att ta fram underlag för beslut att inrätta nationalparker,
16. verka för att förutsättningarna för friluftslivet bevaras och utvecklas,
17. samordna myndigheternas arbete när det gäller friluftsliv och samverka med andra berörda i sådana frågor,
18. verka för en hållbar utbyggnad av vindkraft,
19. ansvara för frågor om jakt och vilt enligt jaktlagstiftningen,
20. verka för att avfallshanteringen i fråga om kapacitet och metoder är effektiv för samhället och enkel för konsumenterna,
21. samordna myndigheternas arbete när det gäller omgivningsbuller, och
22. vara medlem i en sådan ideell förening som avses i 2 § Laponiaförordningen (2011:840).

4 § Naturvårdsverket ska delta i det arbete på miljöområdet som regeringen bedriver inom EU och internationellt. I det arbetet ska Naturvårdsverket inom sitt ansvarsområde särskilt

1. bidra med underlag och expertkunskap,
2. delta i möten enligt instruktioner från Regeringskansliet och rapportera från mötena,
3. bidra till Sveriges politik för global utveckling och genomförandet av politiken,
4. bedriva bilateralt samarbete,
5. ansvara för internationell rapportering,
6. vid sitt deltagande i Europeiska kommissionens arbetsgrupper tidigt bedöma konsekvenserna av viktiga förslag och ge dem som berörs möjlighet att lämna synpunkter till Naturvårdsverket, och
7. när Europeiska kommissionen har lämnat ett slutligt förslag till EU-lagstiftning, skyndsamt redovisa en konsekvensbedömning av förslaget till regeringskansliet.

5 § Naturvårdsverket får bedriva tjänsteexport som är direkt kopplad till det utvecklingsarbete som Naturvårdsverket bedriver internationellt, inklusive sådan tjänsteexport som avser Sveriges internationella utvecklingssamarbete, och som ligger inom ramen för det uppdrag som anges i denna instruktion, annan förordning eller i beslut som regeringen har fattat.

6 § Naturvårdsverket får i tvister om skadestånd enligt 32 kap. miljöbalken väcka offentlig gruppåtal enligt 32 kap. 13 § miljöbalken och lagen (2002:599) om grupprättegång, om myndigheten anser att det är nödvändigt för att tillgodose angelägna allmänna miljöintressen.

7 § Naturvårdsverket ska se till att de regelverk och rutiner som myndigheten disponerar över är kostnadseffektiva och enkla för medborgare och företag.

8 § Naturvårdsverket ska inom sitt ansvarsområde hjälpa Statens jordbruksverk med sådant underlag som behövs för information, utbildning, tillsyn och för hur avvikelser ska bedömas från stödsynpunkt när det gäller verksamhetskrav enligt förordningen (2004:760) om EU:s direktstöd för jordbrukare, m.m. och förordningen (2007:481) om stöd för landsbygdsutvecklingsåtgärder.

8 a § Naturvårdsverket ska vara nationell kontaktpunkt och samordnande myndighet i fråga om Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1293/2013 av den 11 december 2013 om inrättandet av ett program för miljö och klimatpolitik (Life) samt om upphävande av förordning (EG) nr 614/2007.

8 b § Naturvårdsverket är behörig myndighet enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 1143/2014 av den 22 oktober 2014 om förebyggande och hantering av introduktion och spridning av invasiva främmande arter i fråga om arter som lever på land. Förordning (2017:202).

Ledning

9 § Naturvårdsverket leds av en myndighetschef.

10 § Vid Naturvårdsverket ska det finnas ett insynsråd som består av högst tio ledamöter.

Särskilda organ

Tillsyns- och föreskriftsrådet

11 § Inom Naturvårdsverket finns Tillsyns- och föreskriftsrådet som är ett rådgivande organ för samråd och samverkan för myndigheternas arbete i frågor som rör tillsyn och föreskrifter enligt miljöbalken samt EU-förordningar och EU-direktiv inom miljöbalkens område.

12 § Tillsyns- och föreskriftsrådet ska

1. identifiera behov av samsyn och samverkan,
2. vid behov ta initiativ till ökad samsyn och samverkan,
3. ansvara för att det sker ett erfarenhets- och informationsutbyte med andra myndigheter som har ett centralt ansvar för tillsynsvägledning inom miljöbalkens område, och
4. föra ett register över
  - a) samtliga förordningar och andra föreskrifter som har meddelats med stöd av miljöbalken,
  - b) samtliga allmänna råd inom miljöbalksområdet som har beslutats av myndigheterna, och
  - c) de EU-förordningar och EU-direktiv som rör miljöbalksområdet med uppgifter om hur direktiven genomförs i svensk rätt.

13 § Tillsyns- och föreskriftsrådet ska varje år lämna en skriftlig rapport till regeringen med en redovisning och utvärdering av föregående års verksamhet.

14 § Tillsyns- och föreskriftsrådet består av företrädare för Folkhälsomyndigheten, försvarsinspektören för hälsa och miljö, Havs- och vattenmyndigheten, Kemikalieinspektionen, Naturvårdsverket och Statens jordbruksverk. Dessutom ska det i rådet finnas två ledamöter som företräder kommunerna och två ledamöter som företräder länsstyrelserna.

Vetenskapliga rådet för biologisk mångfald och ekosystemtjänster

15 § Inom Naturvårdsverket finns Vetenskapliga rådet för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Rådet är ett rådgivande organ som ska

1. bidra med kunskap i det internationella arbetet inom ramen för den mellanstatliga plattformen för biologisk mångfald och ekosystemtjänster, och
2. vara rådgivande till berörda myndigheter i det arbete som bedrivs med anledning av att Sverige är part till Förenta nationernas konvention om biologisk mångfald och andra internationella instrument med anknytning till frågor om biologisk mångfald.

Anställningar och uppdrag

16 § Generaldirektören är myndighetschef.

17 § Regeringen utser för en bestämd tid ordförande och övriga ledamöter i Tillsyns- och föreskriftsrådet.

18 § Naturvårdsverket utser för en bestämd tid ordförande och ledamöter i Vetenskapliga rådet för biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Särskild hänsyn ska tas till ordförandens och övriga ledamöters kompetens för den uppgift som avses i 15 § 1. Innan beslutet fattas ska Naturvårdsverket höra Havs- och vattenmyndigheten, Sametinget, Sida, Skogsstyrelsen, Statens energimyndighet, Statens jordbruksverk och Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande.

Personalansvarsnämnd

19 § Vid Naturvårdsverket ska det finnas en personalansvarsnämnd.

Tillämpligheten av vissa förordningar

20 § Naturvårdsverket ska tillämpa personalföreträdarförordningen (1987:1101).

21 § Naturvårdsverket ska tillämpa internrevisionsförordningen (2006:1228).

Överklagande

22 § Beslut av myndighetschefen om fördelning av Naturvårdsverkets anslag för forskning får inte överklagas.

Förordning (2014:1585) med instruktion för Riksantikvarieämbetet

Uppgifter

1 § Riksantikvarieämbetet ansvarar för frågor om kulturarvet. Ansvaret omfattar i första hand frågor om kulturlandskap, kulturmiljöer, kulturföremål och museer.

Riksantikvarieämbetet har till uppgift att med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen och de nationella målen för kulturmiljöarbetet vara pådrivande och stödjande inom sitt verksamhetsområde.

2 § Myndigheten ska särskilt

1. verka för ett hållbart samhälle med en mångfald av kulturmiljöer som bevaras, används och utvecklas,
2. verka för att kulturvårderna i bebyggelsen och i landskapet tas till vara samt bevaka kulturmiljöintresset vid samhällsplanering och byggande,
3. följa och stödja det regionala kulturmiljöarbetet,
4. främja utveckling och samarbete på museiområdet,
5. följa upp och utvärdera styrmedel och arbetssätt inom sitt verksamhetsområde och vid behov föreslå åtgärder för utveckling av detta,
6. verka för ökad kunskap grundad på forskning och samverkan med andra, exempelvis universitet och högskolor, och samla in och förmedla kunskap inom sitt verksamhetsområde,
7. främja kunskapsförsörjning och metodutveckling samt bedriva informations- och rådgivningsverksamhet inom sitt verksamhetsområde,
8. erbjuda teknik och metodstöd till museer,
9. förvalta nationella databaser för kulturhistorisk information, och
10. integrera ett jämställdhets-, mångfalds- och barnperspektiv samt ett internationellt och interkulturellt utbyte och samarbete. Förordning (2017:304).

3 § Myndigheten får även tillhandahålla varor och åta sig att utföra undersökningar, utredningar och andra tjänster inom sitt verksamhetsområde.

4 § Myndigheten ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de miljökvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås och ska vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling.

Myndigheten ska i fråga om sitt miljöarbete rapportera det till Naturvårdsverket. Myndigheterna ska samråda om vilken rapportering som behövs.

5 § Myndigheten har ett samlat ansvar, sektorsansvar, för funktionshinderfrågor med anknytning till myndighetens verksamhetsområde.

Myndigheten ska inom ramen för detta ansvar vara samlande, stödjande och pådrivande i förhållande till övriga parter.

6 § Riksantikvarieämbetet ska för myndigheter och andra som förvaltar kulturarv tillhandahålla vissa museitjänster som förvaring och förebyggande föremålsvård.

7 § Vid myndigheten ska det finnas ett centrum för utveckling av kulturarvsarbetet.

8 § Myndigheten ska samordna och stödja arbetet med digitalisering, digitalt bevarande och digital förmedling inom kulturarvsområdet.

9 § Myndigheten ska ha ett specialbibliotek för forskning och utveckling inom områdena kulturmiljö, arkeologi, medeltidens konsthistoria och numismatik.

Myndigheten förvaltar Kungl. Vitterhets Historie- och Antikvitets-akademiens arkiv från tiden före den 1 juli 1975 och dess bibliotek.

10 § Myndigheten ska följa upp det regionala utfallet av sin verksamhet och rapportera det till Statens kulturråd.

Myndigheterna ska samråda om vilken rapportering som behövs.

Samverkan

11 § Myndighetens samverkan med myndigheter och andra aktörer ska omfatta det civila samhällets organisationer.

Ledning

12 § Myndigheten leds av en myndighetschef.

Överantikvarien är riksantikvariens ställföreträdare.

13 § Vid myndigheten ska det finnas ett insynsråd som består av högst sju ledamöter.

Anställningar och uppdrag

14 § Riksantikvarien är myndighetschef.

15 § Överantikvarien anställs genom beslut av regeringen.

Personalansvarsnämnd

16 § Vid myndigheten ska det finnas en personalansvarsnämnd.

Tillämplighet av vissa förordningar

17 § Myndigheten ska tillämpa personalföreträdarförordningen (1987:1101).

Avgifter

18 § När myndigheten utför de uppgifter som anges i 2 § 7 och 9 får den ta ut avgifter för verksamheten inom ramen för full kostnadstäckning. Avgifternas storlek bestäms av myndigheten, utom i de fall som avses i 15 § avgiftsförordningen (1992:191).

Myndigheten får disponera avgiftsinkomsterna.

19 § För verksamhet som anges i 3 och 6 §§ ska myndigheten ta ut avgifter som motsvarar full kostnadstäckning. Avgifternas storlek bestäms av myndigheten, utom i de fall som avses i 15 § avgiftsförordningen (1992:191).

Myndigheten får disponera avgiftsinkomsterna.